

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Role muže při plánování rodičovství

Autorka práce: **Bc. Adéla Kubičková**

Vedoucí diplomové práce: **Doc. PhDr. Ing. Hana Konečná, Ph.D.**

5. 5. 2008

The Role of Men in Family Planning

The participation of men in family planning appears to be a suitable tool for the improvement of relationships between couples and their children. This thesis studies the attitudes of men towards family planning questions. The theoretical part of the thesis is divided into three main chapters: Family planning, The Male Identity and the Social Roles of Men.

The research methods which were chosen were based upon the collection of data. Twenty semi-structured interviews with early adult men were processed by means of grounded theory. Interview questions involved the definition of family planning and seven categories were created upon that basis: the association of the concept of family planning, images of family, attitudes towards the meaning of children in life, male attitudes regarding men's role in child care, paternity leave, contraception as well as solutions regarding fertility disorders.

The chosen methodology should assess the important social influences that play a role in the attitudes of men towards family planning and the roles of men in family planning. The setting of the conditions for the beginning of reproduction should be the result of negotiation within the couple. In spite of the willingness to change parenting roles, negotiation still leads to a traditional division of these parenting roles, where the woman is a care-giver and the man is the breadwinner.

Gender sensitive upbringing is a good way to give support towards the responsibility within the family planning of men and women; it leads them in equal negotiation regarding questions of parenting. The results of this thesis is the creation of a new theory about the role of men in family planning and interested researchers are to be encouraged to verify its validity by continuing in this area of research.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Role muže při plánování rodičovství vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Výzkum realizovaný k této diplomové práci byl zpracován v rámci výzkumného projektu GAČR č. 406/07/0274, s názvem "Psychosociální aspekty biologického, nebiologického a "náhradního" rodičovství a dobrovolné a nedobrovolné bezdětnosti."

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona 111/1998 Sb. V platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 5. 5. 2008

podpis studenta

Poděkování

Vždy, když budu prezentovat tuto práci, vzpomenu si na několik tváří, bez kterých by nikdy nevznikla – na své rodiče, prarodiče a partnera. Těmto úctyhodným lidem děkuji za psychickou podporu a vytvořené zázemí, které mi umožnilo úspěšně dostudovat.

Můj zvláštní dík patří paní Doc. PhDr. Ing. Haně Konečné, PhD., která svým partnerským přístupem rozvinula můj zájem o vědecké bádání.

Obsah

| | |
|---|----|
| Úvod | 7 |
| 1. Současný stav | 8 |
| <i>1.1. Plánování rodičovství</i> | 8 |
| 1.1.1. Vymezení pojmu plánování rodičovství..... | 8 |
| 1.1.2. Pozitivní plánování rodičovství | 9 |
| 1.1.3. Negativní plánování rodičovství..... | 13 |
| 1.1.4. Plánování rodičovství jako předmět sociologických studií | 16 |
| <i>1.2. Identita muže</i> | 17 |
| 1.2.1. Vymezení pojmu pohlavní identita..... | 17 |
| 1.2.2. Biologická identita muže | 17 |
| 1.2.3. Psychosociální identita muže..... | 18 |
| 1.2.4. Krize mužské identity | 21 |
| <i>1.3. Rodičovská role muže</i> | 23 |
| 1.3.1. Pojem otcovství..... | 23 |
| 1.3.2. Role muže při výchově dítěte | 24 |
| 1.3.3. Historie rodičovské role muže | 26 |
| 1.3.4. Éra „ Nového otcovství“ | 29 |
| 1.3.5. Muž na rodičovské dovolené | 30 |
| 1.3.6. Aktivity na podporu otcovství | 31 |
| 2. Cíle | 34 |
| 3. Metodika | 35 |
| 3.1. Použité techniky získávání kvalitativních dat | 35 |
| 3.2. Zpracování kvalitativních dat | 38 |
| 3.3. Analýza kvalitativních dat..... | 38 |
| 3.4. Charakteristika výběrového souboru | 41 |
| 4. Výsledky | 44 |
| 5. Diskuse | 46 |
| 6. Závěr | 79 |
| 7. Seznam použitých zdrojů | 82 |

| | |
|-------------------------------|----|
| 8. Klíčová slova | 89 |
| 9. Přílohy | 90 |

Úvod

Dlouho problematika otcovství zůstávala na pozadí zájmu odborníků i široké veřejnosti. Zdá se, že i sami muži byli, až na výjimky, se svým otcovstvím spokojeni. Proč je tedy toto téma v současnosti stále častěji diskutováno? Odpovědi lze hledat v minulosti, současnosti i budoucím vývoji společnosti. Již od průmyslové revoluce v devatenáctém století se západní společnost potýká s velkými změnami hodnot, společenských rolí, způsobu života. Změny se zdatně dotkly rodinného i veřejného života. Zatímco se muži začali z velké části soustředit na život veřejný, ženy se pomalu začaly prosazovat v obou sférách.

Na počátku dvacátého prvního století má již žena samozřejmá práva ve veřejných záležitostech i v rodinném životě, čímž se posílily její rozhodovací pravomoci a živitelská role. Nabízí se však otázka, zda muži dokázali udržet krok se společenským rozvojem žen. Statistické údaje jasně hovoří o vysoké rozvodovosti a následném svěřování dítěte do péče matky. Svědčí také o nízkém procentu mužů, kterých využili možnosti rodičovské dovolené, tedy možnosti být se svými dětmi od nejtějšého věku.

Mnohé studie a výzkumy prokázaly důležitost otce při výchově dítěte, dívky i chlapce. Prokázaly nezaměnitelné přístupy muže k výchově dítěte a také negativní následky jeho nepřítomnosti v rodinném soužití, přičemž se nejedná jen o nepřítomnost fyzickou, ale také duševní a psychickou. Aby bylo možno posoudit závažnost těchto tvrzení, je nutné porozumět identitě muže ve všech jeho biologických, psychických i sociálních aspektech. Tato práce má odhalit sociologické vlivy působící na vnímání rodičovské role mužem, zaznamenat představy, postoje v otázkách rodičovství.

Jedná se o pilotní výzkum problematiky, který má poukázat na základní aspekty role muže při plánování rodičovství. Má pomoci mužům i ženám uvědomit si význam vzájemného podporování se při plánování a výchově dětí. Odhalením slabých míst a nevyužitých výzev v postojích mužů k otázkám plánování rodičovství, je tato práce vhodná pro následné ověřování zjištěných aspektů problematiky v dalších kvalitativních i kvantitativních studiích.

1. Současný stav

Lze si povšimnout, že v České republice se od poloviny devadesátých let rodí mnohem méně dětí, než se rodívalo dříve. Tento prostý fakt způsobuje, že populačním otázkám se odstává dříve nebývalé pozornosti. Objevují se názory, že česká rodina se odstává do krize, neboť mladí lidé přestávají rodiny zakládat, v rodinách se rodí málo dětí a velký podíl manželství se rozvádí (52).

Jeden z českých kvantitativních výzkumů o reprodukčních preferencích určil dvě základní kategorie vlivů, které na populační situaci působí. Jsou jimi faktory strukturální a hodnotové. Jako jeden z hodnotových faktorů má míra shody partnerů vliv na reprodukční plány. Mnohé studie plodnosti nicméně zkoumají pouze ženy. Zahrnutí mužů do studií plodnosti je však velmi důležité, protože i ti mají své reprodukční preference a plány, a zahraniční studie potvrdily, že vliv reprodukčních preferencí a plánů mužů má signifikantní vliv na plodnost jejich partnerek (19).

1.1. Plánování rodičovství

Plánování rodičovství je individuálně vnímaný pojem, zahrnuje v sobě celou řadu hledisek, metod a opatření. Cílem této kapitoly je vymezit pojem a zobrazit ho v ucelené podobě, v jeho zdravotně i sociálně-psychologických souvislostech.

1.1.1. Vymezení pojmu plánování rodičovství

Na nejobecnější rovině se setkáváme s podobou definice, jak o ní píše Pařízek (47): „Plánované rodičovství je snaha partnerského páru, aby otěhotnění a porod nastaly v nejvhodnější době. Plánované rodičovství může mít pozitivní nebo negativní charakter. Pozitivní plánované rodičovství je cílená snaha o otěhotnění. Negativní plánované rodičovství je snaha a opatření vedoucí k zábraně nežádoucího otěhotnění (antikoncepce)“.

Plánované rodičovství je ve všech civilizovaných zemích světa považováno za základní lidské právo. Od roku 1974 zní jeho definice ve Všeobecné deklaraci základních práv a svobod takto: *Všechny dvojice i jednotlivci mají základní právo rozhodovat svobodně a zodpovědně o počtu svých dětí a o časovém odstupu mezi nimi*

a k tomuto jednání mají dostat informace a prostředky. Zodpovědnost dvojic a jednotlivců ve využití tohoto práva bere v úvahu životní potřeby jejich žijících a budoucích dětí a jejich zodpovědnost ke společnosti (67).

Již v předchozím vymezení pojmu lze sledovat široké psychosociální souvislosti plánování rodičovství. Také Dunovský (15) poukazuje na provázanost pojmu s širšími souvislostmi, když říká, že schopnost žít v partnerském páru je v ideálním případě následována schopností přijmout důležitou životní roli, jakou je rodičovství. Tento postupný proces však není jednoduchý a přímočarý. Předpokládalo se, že je řízen instinkty, že zde hraje roli tendence k zachování rodu. Tento koncept však přestává postupně ve vyspělých zemích platit a zdá se, že je čím dál tím více překrýván mocnými faktory kulturními a obecně psychosociálními. Začne-li mladá dvojice uvažovat o tom, zda mít či nemít dítě, jde vlastně o velmi složitý rozhodovací proces.

1.1.2. Pozitivní plánování rodičovství

Pozitivní plánování rodičovství zahrnuje jednání páru s cílem otěhotnění ženy, na úrovni zdravotnické péče je to péče o neplodné páry. Do obecnější socioekonomické roviny pozitivního plánování patří i opatření společnosti a státu k zlepšení populačního vývoje, jako jsou dávky v mateřství, mateřská dovolená, porodné, příspěvky na děti, daňové a jiné výhody pro rodiny s dětmi a další opatření, zahrnované pod pojem "propopulační opatření" (46)

Propopulační opatření

Jak říká Vančurová (69), bylo by omylem snažit se zlepšit populační poměry ekonomickými zásahy formou státních dávek. Většina odborníků se shoduje, že taková opatření by zvýšení počtu narozených dětí ovlivnila jen nevýznamně a navíc především u rodin z nejnižších sociálních skupin, kde vytvoření kvalitní a funkční rodiny může být i značně problematické. Propopulační opatření by podle soudu odborníků měla spočívat především ve vytváření vhodného a vstřícného prostředí a klimatu, v jehož rámci by mohla mladá rodina existovat a vyvíjet se podle svých zcela privátních představ.

Nejúčinnější nástroje na podporu rodičovství v České republice má vláda, především Ministerstvo práce a sociálních věcí. V rámci rodinné politiky uplatňuje zejména tyto aktivity (55):

1. **Sociální služby**, které jsou zaměřeny na pomoc a podporu jednotlivým členům rodiny a/nebo rodině jako celku nacházejícím se v nepříznivé sociální situaci za účelem prevence sociálního vyloučení.
2. **Služby na podporu fungující rodiny** mají preventivní a podpůrný charakter. Jejich účelem je usnadňovat a posilovat partnerské a manželské soužití a rodičovství, podporovat rodiny v péči o děti a při harmonizaci práce a rodiny (provozováno v režimu zákona č.455/1991 Sb., o živnostenském podnikání).
3. **Činnosti poskytované v rámci sociálně-právní ochrany dětí** dle zákona č. 359/1999 SB. ve znění pozdějších předpisů
4. **Opatření pracovněprávní povahy**, která se řídí zákony o nemocenském pojištění zaměstnanců č. 54/1956 Sb., zákonem č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené a o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti, zákonem č.262/2006 Sb., Zákoníku práce, zákonem č. 117/1995 Sb., O státní sociální podpoře.

Jedním z hlavních cílů rodinné politiky je právě umožnit rodičům lepší **slučitelnost rodičovské a profesní role** v případě, že nechtějí rezignovat na své rodičovství a ani na svou profesní realizaci. Ve výčtu opatření se jedná především o úpravy mateřské dovolené, rodičovské dovolené, pracovního volna, úpravu pracovní doby a pružnou pracovní dobu, převedení na jinou práci, práci konanou doma, přestávky na kojení, zákazy některých prací, podmínky pro rozvázání pracovního poměru (55).

Přes výčet použitých kroků Maříková (33) upozorňuje na nedostatky rovnocenného uplatnění mužů a žen v rámci rodinné politiky. Ve sféře placené práce a zaměstnání se zatím problematika možnosti skloubení práce a rodiny nestala nedílnou součástí personální politiky podniků a institucí. Přestože jsou vytvořeny formální předpoklady pro uplatnění rovnosti mezi mužem a ženou, nejsou v realitě běžně

naplňovány. Ke zrovnoprávnění muže a ženy v rodině dochází spíše „de iure“ než „de facto“.

Zpráva o stavu populace a rozvoje České republiky (74) tento stav komentuje tak, že snahy o posílení odpovědnosti otců za rodinu a výchovu dětí jsou v právní oblasti podpořeny zejména v zákonu o rodině, nověji v zákonném stanovení podmínek pro vyplácení rodičovského příplatku za stejných podmínek otcům i matkám. Reálně to však nepřineslo velké změny hlavně vzhledem k stereotypům dělby rolí mezi muži a ženami a k vyššímu odměňování mužů.

Zatímco ženy jsou znevýhodňovány především na trhu práce, muži při plnění rodičovského poslání. V rámci svých projektů na podporu rovných příležitostí, upozorňuje sdružení Aperio (51) na nedostatky v legislativě, které znevýhodňují muže při aktivním zapojení do péče: „Pokud si rodiče dítěte vymění tzv. tradiční role, tj. žena se vrátí do zaměstnání během mateřské dovolené a muž zůstane v domácnosti s dítětem, nemá otec nárok na peněžitou pomoc v mateřství z nemocenského pojištění ve stejné výši jako matka v téže situaci (69% vyměřovacího základu-„mzdy“), ale pouze na dávku státní sociální podpory – rodičovský příspěvek ve stanovené výši. V praxi to znamená, že otcové v době, kdy matka může čerpat mateřskou dovolenou, rodičovskou dovolenou nečerpají, neboť by se tím výrazně zhoršila ekonomická situace rodiny. Zákon o důchodovém pojištění konkrétně vymezuje, kdy je splněna podmínka výchovy dítěte pro nárok ženy na starobní důchod. Podmínka se považuje za splněnou, jestliže žena osobně pečuje nebo pečovala o dítě ve věku do dosažení zletilosti alespoň po dobu deseti roků. Zákon tedy nepamatuje na případy, kdy dítě vychová samotný muž, např. když matka zemře nebo je mu dítě svěřeno do výchovy, ani v těchto případech se mu podle současné úpravy nesníží důchodový věk.“

Péče o neplodné páry

V obecném povědomí je těhotenství běžnou záležitostí, která nastává poté, co se muž a žena rozhodnou počít dítě. Mnohdy žena otěhotní i bez tohoto rozhodnutí. Nezřídka je těhotenství nečekanou a nepříjemnou životní komplikací. Pro každý desátý

pár je těhotenství přáním, které zůstává nesplněno. Medicína dokáže většině z nich pomoci (56).

Pro stručný výčet možností lékařské pomoci při řešení neplodnosti poslouží dělení, jak jej uvádí Mrázek (44). *Nitroděložní oplodnění* (tzv. intrauterinní inseminace – IUI) je metoda považovaná za nejméně náročnou a jak už říká její název, jedná se o zavedení spermií do dělohy. K oplodnění mohou být použity spermie partnera nebo dárce. *Oplodnění mimotělní* je všeobecně známé spíše pod pojmem "ve zkumavce". U této metody, odborně nazývané in vitro fertilizace (IVF), je vajíčko oplodněno mimo tělo ženy a zárodek (embryo) je následně přeneseno do dělohy. Tento způsob léčby se provádí zejména u párů, kde má žena zcela neprůchodné vejcovody nebo je jejich průchodnost omezena následkem srůstů v břišní dutině (po mimoděložním těhotenství, zánětech nebo při endometrióze). *Program darovaného vajíčka* (oocyty). ED program je určen ženám, u kterých již není možné ani po hormonální léčbě získat vajíčko pro mimotělní oplodnění nebo v případech, kdy lze vajíčko po léčbě získat, ale opakovaně se nedaří otěhotnět. Program mohou využít také ženy, kterým se nedoporučuje oplodnění vlastního vajíčka z genetických důvodů.

Jak však Konečná uvádí, terapií nedobrovolné bezdětnosti je myšleno i řešení, které nespočívá jen v užití léčebných postupů v obvyklém slova smyslu, ale i řešení pomocí náhradní rodinné péče či rozhodnutí zůstat bez dítěte (28).

Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče (dále NRP) je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno "náhradními" rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména osvojení (adopce) a pěstounská péče (72).

Matějček (38) hovoří o několika způsobech náhradní rodinné péče. Jak uvádí, slovo *adopce* (*osvojení*) znamenalo původně vyvoliti, tedy děti byly svými rodiči vyvoleny. Dnes je tomu jinak – jsou to noví rodiče, kteří jsou pro opuštěné dítě vybíráni. Osvojení vedle svého hlavního poslání, kterým zůstává nahradit nezletilému dítěti chybějící rodinné prostředí, přispívá výchovou, péčí a láskou a zároveň přispívá k naplňování smyslu života osvojitelů. Při osvojení přijímají manželé či jednotlivci

za vlastní opuštěné dítě a mají k němu stejná práva i povinnosti, jako by byli jeho rodiči. Vzájemná práva a povinnosti mezi osvojením, tj. osvojeným dítětem, a jeho rodinou osvojením zanikají. Rozeznáváme osvojení prvního stupně – zrušitelné a druhého stupně – nezrušitelné. Možné je i osvojení dětí do ciziny a z ciziny, tj. *mezinárodní osvojení*, které upravuje Haagská /mluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Tato forma náhradní rodinné péče je možným řešením v případě, že se pro dítě nedaří najít náhradní rodinu v zemi původu.

Dunovský (15) vymezuje druhou významnou formu náhradní rodinné péče, kterou je péče pěstounská. Její podstatou je svěřením dítěte, jež žije mimo svou vlastní rodinu a u něž z nejrůznějších důvodů osvojení není možné. Pěstouni dostávají za svou starost o svěřené dítě či děti odměnu a pěstounský příspěvek na ně. Biologičtí rodiče zůstávají nositeli práv a povinností, byť jsou omezena.

Osvojení je právně zakotveno v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Úpravu institutu pěstounské péče lze nalézt v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (ustanovení o zprostředkování pěstounské, o zařízení pro výkon pěstounské péče), v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (dávky pěstounské péče) a v právních předpisech o sociálním zabezpečení (nemocenské a důchodové pojištění pěstounů) (72).

Přes všechny cesty, které vedou k životu s dítětem, Konečná (28) uvádí, ve kterých lze vyčíst, že na světě je prý asi 5% manželství bezdětných, dobrovolně i nedobrovolně bezdětní.

1.1.3. Negativní plánování rodičovství

Protipólem pozitivního plánování rodičovství je negativní plánování spočívající ve snahách a opatřeních zabraňujících nežádoucímu otěhotnění. Zahrnuty jsou pod pojem kontracepce (antikoncepce) (46).

Antikoncepce (kontracepce) je každá metoda zabraňující početí. Je primární prevencí nechtěného otěhotnění a tedy i porodu nechtěného dítěte, což jsou stavy, které je, při doslovném pojmání definice zdraví dle WHO, nutno hodnotit jako nemoc. Efektivita jednotlivých metod je dána Pearl indexem, což je počet těhotenství při dané

metodě, pokud by byla užívána 100 ženami po 1 rok **(16)**.

Negativní plánování rodičovství, tedy antikoncepci, znali již naši předkové ve starověku a snad ještě dříve. Už ve starém Egyptě lidé vyvíjeli snahu se chránit před početím a některé jednoduché způsoby (například indiánské bylinky mající kontracepční účinek) opravdu zabíraly. Primitivní praktiky a prostředky proti početí používají lidé i v nejméně civilizovaných koutech světa. Antikoncepce je zkrátka všude – ať již v podobě hormonálních pilulek, náplastí, podkožních tyčinek, pesarů, gelů a nitroděložních tělísek nebo kondomů či metody výpočtu neplodných dnů a přerušované soulože **(40)**.

Způsoby antikoncepce

O rozmanitosti kontracepce hovoří ve svých pracích Uzel **(66)**: „Výčet všech dostupných spolehlivých antikoncepčních (kontracepčních) metod umožňuje prakticky všem lidem vybrat si tu pro sebe nejvhodnější. Podle doporučení Světové zdravotnické organizace není tento výběr možno přirovnat k nějaké konfekci, ale k zakázkovému módnímu salónu, kde každému uživateli je doporučena antikoncepce "na míru". Jen tak bude naplněn ušlechtilý cíl plánovaného rodičovství a sexuálního zdraví, který je možno shrnout do hesla "od potratu k antikoncepci".

Nejčastěji se setkáváme s rozdělením antikoncepčních (kontracepčních) metod na reverzibilní a ireverzibilní. Mezi **ireverzibilní metody** patří tubulární sterilizace ženy či podvaz chámovodů muže. Jsou u nás zákonně omezeny Směrnicí ministerstva zdravotnictví ČSR ze dne 17. prosince 1971 o provádění sterilizace. **Reverzibilní metody** lze pak rozlišit na přirozené (kojení, periodická abstinence, koitus interruptus, úplná koitální abstinence), bariérové, nitroděložní a hormonální **(16)**.

Z výčtu používaných reverzibilních metod je nejvíce používaným antikoncepčním prostředkem na světě hormonální antikoncepční tableta, takzvaná "pilulka", kterou na světě užívá dnes již více než 100 miliónů žen. Moderní typy pilulek mají účinek více než 99%. Mezi hormonální metody je nutno zahrnout také tak zvanou postkoitální antikoncepci, nejpřiléhavějším českým termínem je "záchranná antikoncepce". Nebezpečí nechtěného těhotenství lze ještě odvrátit hormonální dávkou

podanou po nechráněném pohlavním styku nejlépe maximálně do 12 hodin. Nejznámějším preparátem u nás je Postinor. Mezi dlouhodobě účinkující antikoncepční hormonální metody je nutno počítat podkožní tyčinky, čistě gestagenní preparát, neobsahuje hormon estrogen. I tato má však svou novou dlouhou dobu působící formu – jsou to antikoncepční náplasti, u nichž se účinná hormonální látka vstřebává kůží (66).

Hormonální antikoncepce má, aniž bychom si to uvědomovali, velký sociologický přesah. Jak upozorňuje Možný (43), zatím nám chybí dostatečný historický odstup, ale všechno nasvědčuje tomu, že vynález antikoncepce, jež dává ženě do rukou suverénní rozhodnutí o tom, zda, kdy a kolik dětí bude mít, má pro lidstvo epochální význam. Vynález hormonální antikoncepce označuje jako hlubinnou civilizační změnu, které jsme příliš blízko, abychom její význam plně pochopili. Změny ve vztahu k rodičovství a možnost regulovat je, se promítly do sociálního makroprostoru i dovnitř rodiny.

I přes dostupnost četných kontracepčních metod se může stát, že žena otěhotnění a z nejrůznějších důvodů se nechce nebo nemůže ještě stát matkou. V tomto případě se může rozhodnout pro umělé přerušení těhotenství neboli interrupci. Interrupce, umělé přerušení těhotenství (umělý potrat) je záměrné ukončení těhotenství prostřednictvím chemické látky nebo chirurgického zákroku. Bývá též nazývána prostě potrat, toto slovo ovšem v původním významu znamená nezamýšlené úmrtí plodu před porodem. Interrupci (evakuaci dutiny děložní) je možné na žádost pacientky provést do konce 12. týdne těhotenství. Výkon provedený do 8. týdne se nazývá miniinterrupce (22).

V Národním programu zdraví je zdůrazněna podpora plánování rodičovství a užívání antikoncepce, která zahrnuje mj. osvětové působení na zvyšování podílu miniinterrupcí u prováděných umělých přerušení těhotenství (dnes 84 %). Každá žena má výsadní právo rozhodovat o UPT, tzn., že se např. u vdaných nevyžaduje souhlas manžela. Před dovršením 16 let věku lze uměle přerušit těhotenství se souhlasem zákonného zástupce (popř. toho, komu byla dívka svěřena do výchovy). O UPT ženy ve věku 16 – 18 let je vyrozuměn její zákonný zástupce (74).

1.1.4. Plánování rodičovství jako předmět sociologických studií

Podle výzkumu Haškové (19) si většina mladých českých bezdětných mužů i žen přeje v budoucnu založit rodinu, a to zejména rodinu se dvěma dětmi, s odkládáním rodičovství do pozdějšího věku. Faktem totiž zůstává, že individuální preference počtu dětí má každý z nás, ale jsou jen slabým indikátorem konečného počtu narozených dětí. Preference konečného počtu dětí se v průběhu života mění. Spíše než konkrétní individuální plány s jasným časovým horizontem reflektují preference počtu dětí více či méně promyšlená přání (ovlivněná také sociálními normami a společenskými očekáváními). Bariéry naplnění vyjádřené preference počtu dětí mohou být přitom pocíťovány spíše jako individuální (např. nemožnost nalézt vhodného životního partnera; neshoda partnerů na reprodukčních plánech, apod.), nebo mohou být pocíťovány naopak v rovině tzv. společenských problémů (např. nepříznivá bytová politika, špatná socioekonomická situace mladých rodin, nestabilní pozice mladých lidí na trhu práce apod.).

Při hledání příčin proměn demografického chování je pozornost věnována tomu, nakolik zde mohou mít iniciační vliv změny hodnotového systému. V empirických výzkumech se často zjišťují spíše postoje a názory než skutečné hodnoty, ale přesto nám jejich výsledky mohou pomoci při analýze změn v oblasti hodnot. K základním zjištěním patří, že na jedné straně je těžištěm dnešních změn hodnot spojených s rodinným chováním růst individualismu, důraz na autonomii a odklon od tradičních forem partnerského chování. Na druhou stranu se ukazuje, navzdory výše uvedeným sociálním, ekonomickým a kulturním proměnám, že si ve zjišťovaných hodnotových orientacích rodina a rodičovství stále udržují výsadní postavení bez ohledu na věk a vzdělání a další charakteristiky (29).

Na závěr kapitoly o významu plánování rodičovství lze uvést Matějčkova (39) slova, kdy na jedné straně říká, že je třeba rozlišovat poučení mladých lidí o výhodách a nevýhodách, možnostech a mezích jednotlivých antikoncepčních metod, na druhé straně je však také třeba ukazovat, a to podstatně větším důrazem než dosud, na pozitivní stránky plánovaného, dobře načasovaného těhotenství, které může mladým lidem přinést maximální životní uspokojení a velmi významně přispět k růstu jejich

osobnosti. Přispívá k tomu, že rodičovské postoje ve své poslední fázi vývoje mohou dostat veskrze pozitivní ráz a projeví se v pozitivním přijímání dítěte už od jeho prvních pohybů ještě v těle mateřském až dál do života.

1.2. Identita muže

Role muže se v současné společnosti zdají být jasně vymezené, ale ať jsme si to ochotni připustit či ne, lze sledovat ukazatele krize mužské role. Tato podkapitola má vyobrazit složitý mechanismus získávání mužské identity, úskalí současné společnosti, která ho mohou narušit. Podkapitola by také měla vyhodnotit názory, jak se může krize mužství projevit. Byť se může na první pohled zdát, že téma o získávání mužské identity přímo nesouvisí s problematikou role muže při plánování rodičovství, je nutné si uvědomit, že získání pohlavní identity je základním předpokladem pro utváření sociálních rolí. Jednou z těchto rolí je i role rodičovská.

1.2.1. Vymezení pojmu pohlavní identita

Dle Hartla (18) se jedná o výchovou osvojené pojetí sebe sama jako muže nebo ženy. Jedinec se může ztotožňovat se svým biologickým pohlavím, nemusí však nutně přebírat všechny s daným pohlavím spojené role, které mu daná společnost předepisuje.

1.2.2. Biologická identita muže

Je známo, že biologické pohlavní rozdíly se utvářejí v pevně stanovených krocích. Geneticky je pohlaví určeno již při samotném početí, kdy se spojí spermie s vajíčkem. Spojí-li se chromozom X s chromozomem Y, bude to muž (27).

Pokud význam chromozomů ještě rozšíříme, pak má samec XY všechny geny přítomné u samičky XX a navíc dědí geny Y. Tato skutečnost v jistém slova smyslu znamená, že základní embryonální program je nastaven tak, aby produkoval samičky. Přičemž úlohou Y je zvrátit spontánní tendenci nerozlišené embryonální gonády k založení vaječníku a donutit ji vytvořit varle. Jednotlivé buňky varlete pak začnou plnit specializované funkce, přičemž tou nejdůležitější je produkce mužského hormonu, testosteronu. U samčího plodu dochází k diferenciaci kolem čtyřicátého dne (3).

Z výkladů o vzniku a vývoji biologického pohlaví je zřejmé, že existuje normální cesta vývoje (totiž statisticky nejčastější). Je to cesta genetického, tedy chromozomálně daného pohlaví přes hormonální pohlaví ke konečné diferenciaci pohlavně specifických mozkových oblastí v hypotalamu a lymfatickém systému. Na těchto biologických základech pak staví procesy učení a výchovy, které od narození vytvářejí individuální a sociální pohlavní identitu jedince (27).

1.2.3. Psychosociální identita muže

Podle Oakleyové (45) hraje při formování mužské a ženské osobnosti důležitou úlohu kultura, což jasně potvrzuje srovnání jednotlivých kulturních prostředí. Na druhé straně je však možné, že biologické faktory určují nasměrování tohoto rozdílu, ačkoliv neurčují jeho rozsah.

Zřejmé však je, že pohlaví se stane záhy po porodu upřednostněnou zónou zájmu, stojící na samém počátku pohlavně rozlišené identity. Okolí (v první řadě rodiče) se ihned k dítěti chovají podle pohlaví. (3).

Za získávání identity jsou tedy odpovědni především rodiče, nicméně v konkrétním životě přispívá k socializaci chlapců a dívek a k ustavení jejich pohlavní role mnoho jiných faktorů. Vedle dalších blízkých osob a známých, nesmíme zapomenout ani na všudypřítomné hromadné sdělovací prostředky (27).

Na dítě tedy působí očekávání okolí, jež mu dává víceméně omezený prostor k realizaci. O tomto prostoru se rodiče domnívají, že je dítěti adekvátní a pro jeho budoucnost optimální. Dítě samozřejmě toto očekávání vycítí a dle toho se chová, což je navíc podporováno nesčetnými vědomými i nevědomými postoji a reakcemi dospělých. Naopak nevhodné chování je odmítáno či přecházeno (50).

Různými experimenty bylo prokázáno, že rodiče a ostatní dospělí jsou při vnímání a hodnocení novorozenců ovládnuti pohlavními stereotypy a klišé o pohlavních rolích. Nezávisle na skutečném pohlaví byli údajní chlapci v těchto experimentech posuzováni jako velcí, silní a aktivní, zatímco údajná děvčata jako malá, milá a pěkná. Také posuzování jednotlivých způsobů chování může demonstrovat, jak klišé o pohlavních rolích proměňují naše vnímání. Sledování rodičů v přirozeném i experimentálním prostředí prokázalo, že otcové i matky své dcery v prvních měsících

života hojněji než své syny stimulují úsměvy, slovy, zpěvem. Naproti tomu chlapcům se v prvních šesti měsících života dostává ve větší míře dotyků, hlazení, houpání, kolébání apod. Dále se ukázalo, že na mrzuté nebo vzteklé projevy svých dcer reagují matky častěji než v případě synů chlácholením a konejšením. Během druhého roku života tyto rozdílnosti v rodičovském chování vůči dítěti obvykle zmizí (27).

Poněšický (50) uvádí, že okolo druhého roku života vrcholí individuace jedince a pokračuje ve smyslu další diferenciaci a směřování vývoje k pohlavní odlišnosti. Tato tzv. "oidipální" fáze trvá od druhého až třetího do pátého až šestého roku života a je mimo jiné charakterizována rozvojem, a posléze opět utichnutím, dětské sexuality. Protože dítě prožívá své emoce velmi intenzivně a má navíc bujnou fantazii, tak si v různých převlecích, pohádkách či ve snech představuje, že otce odstraní, zároveň se však bojí jeho reakce, s čímž je spojena jeho kastrční úzkost. Svět se mu rozpadne na ženský a mužský, chlapci se začnou dívkám vyhýbat, či se alespoň od nich odlišovat. Diferencuje se vlastní sebestřednost, emoční vztahy i vnitřní reprezentace zevního světa.

Podle Badinterové (3) se mezi šestým a dvanáctým rokem se chlapci a dívky v kolektivech vyhýbají vytváření smíšených skupin. Základy pohlavní segregace se podle vědců utvářejí ještě před vstupem do školy. Objevují se chvíle, kdy děti začínají být schopné druhé i sebe správně zařazovat podle pohlaví. Je prokázáno, že děti umějí rozlišit holčičky a chlapečky daleko dříve, než poznají rozdíly genitální.

Posilování pohlavní identity v dospívání se potýká s konfliktem přechodu mezi dětstvím a dospělostí, nebo dokonce jako konflikt obou těchto tendencí. Ještě jednou se objeví přání být dítětem, přimknout se k matce a najít porozumění u otce, ale zároveň si získat jakousi propustku od nich, požehnání, povolení rozletět se do světa a přesto se smět kdykoli vrátit. Chlapci reagují na křehký přechod ve vztahovosti, od rodičů a dětského kamarádství k hlubším vztahům, okázalou hrubostí a velikášstvím. To má jak obranný charakter, tak slouží i ke skutečnému mužskému osamostatňování. Stejnou funkci má intelektualizování, filozofování, ve kterém lze pozorovat snahu po řešení emočních problémů na rozumové rovině (50).

O požadavcích kladených na dospělého muže hovoří Vágnerová (68). Z psychologického hlediska je mužnost spojena očekáváním mnoha projevů, které mužům více či méně vyhovují, ale na druhé straně pro ně mohou být některé požadavky i nepříjemné či zatěžující. Pro muže je jejich maskulinita důležitá, a tudíž se snaží vyhovět tradiční představě společnosti. Od mužů se očekává síla, nezávislost, dominance, potřeba prosazovat se a usilovat o moc (nežádoucími projevy může být arogance, agrese, silácké projevy), větší ambicióznost a podnikavost. Očekává se, že muž bude dobrý ve všech oblastech, a proto bývají zaměřeni na výkon. Dalšími psychologickými rysy muže je racionalita v rozhodování, v jednání, realistické a neemotivní řešení problémů.

V osvojování mužské identity celou dobu vývoje hraje zásadní roli vzor otce – muže. Otec stojí již na počátku zplození chlapce jako dárce mužského pohlaví, díky předanému chromozomu Y, jak uvádí Badinterová (3) a dodává, že on jako zploditel, nebo jakýkoliv jiný muž, ztělesňující obraz otce, musí proces mužské identifikace rovněž dokončit. Významnou úlohou vzoru – muže je pomoci chlapci změnit jeho primární identitu na sekundární mužskou. Zvláštnost mužské identity totiž spočívá v etapě rozlišení od mateřského ženství, které je nezbytnou podmínkou pocitu příslušnosti ke skupině mužů. Jejich podobnost a solidarita se buduje zaujetím odstupem od žen, v první řadě od té hlavní mezi nimi, od matky.

Gilmore (17) dále vysvětluje, že uvědomění si sama sebe jako samostatné osobnosti se paralelně pojí s vědomím genderové identity. Aby se stal nezávislou osobou, musí chlapec zpřetrhat pouto ke své matce, vzdát se spojení s ní a hledat svoji vlastní cestu životem. Jeho mužství je pak prezentováno odloučením od matky. Začne rozeznávat, že je zcela opačnou bytostí než matka.

Augustyn (2) dodává, že jen tehdy, bude-li si otec vědom své mužské identity, naučí se od něho syn, jak se stát mužem. Už v době dospívání by tedy bylo třeba seznamovat chlapce s tím, že jejich budoucí zralé otcovství závisí na získání pravé mužské identity v mládí. Proto je třeba je varovat a chránit před falešným chápáním a prožíváním vlastního mužství. Mladý člověk nemá hlubší životní zkušenosti a lehce zamění iluzi za skutečnost, lež za pravdu a mýtus mužnosti za každodenní obyčejný

život opravdového muže. Otec ale dnes většinou pracuje mimo dům a děti většinou ani nevědí, co dělá. Od začátku tovární výroby uběhlo sto čtyřicet let, v průběhu této doby se s každou generací pouta mezi otcem a synem oslabovala, což mělo katastrofální následky.

1.2.4. Krize mužské identity

Na problémy spojené s krizí mužské identity se dlouho nepoukazovalo. Jak říká Poněšický (50), muži oproti ženám platili až do 70. let minulého století za neproblematické bytosti. I nadále na sebe muži přebírají politickou i hospodářskou moc, vydělávají v průměru více než ženy, mohou být hrdí na svoji výkonnost a potenci, bojovnost a tvrdost, je-li to třeba. Došlo však k jiné významné změně, změnila se role žen. Ženy mohou vykonávat stejně kvalifikované práce a pro hmotnou existenci rodiny důležité zaměstnání, vydobily si stejná politická, lidská práva jako muži. Staly se nezávislejšími, existuje snadnější možnost rozvodu. Vcelku osvobozující roli hraje i hormonální antikoncepce, nyní je to žena, která rozhoduje o další existenci potomstva. O děti se stará škola a školka, a jistou roli hraje též mechanizace domácnosti, která tolik nevyžaduje jejich pobyt doma. A tak se zdá, že v dnešní době postindustriální a mírové společnosti pomalu vymizí prestiž i výhody mužství.

Podle Janebové (24) by změny v chápání ženství měly logicky přinést redefinici mužství, ale to se úplně nestalo, neboť muži poměrně tvrdohlavě lpí na ideálu tvrdého muže, což je cesta k další reprodukci stereotypu muže jako špatného rodiče.

Důsledky reprodukce tradičních mužských stereotypů a posilování nových rolí žen popisuje Karsten (27) tak, že muži, které tradiční výchova k pohlavním rolím učinila silnými, se nedokáží přizpůsobit změněným přáním a nadějím své partnerky. Protože se nenaučili projevovat svoje emoce, odmítají ženskou touhu po blízkosti, důvěrnosti a hloubce a stávají se obětí vlastní orientace na kontrolu a úspěch. Když se pak ve své snaze o úspěch a výkonnost stále více pocitově vzdalují od svých manželek a odrůstajících dětí, stává se nezdárka, že nakonec přijde definitivní konec vztahu a rozchod nebo rozvod.

Pokud se budeme problému rozvodů věnovat podrobněji, zjistíme další rozměr krize mužské identity, kdy se podle Moora (42) při analýze krize mužnosti není možné

odvolávat pouze na skutečnost rozpadu moderních rodinných systémů, ale je třeba se i velice vážně zabývat vytrácením rituálních praktik, které slouží k uvádění chlapců do dospělosti. Téměř všechny rituální praktiky byly během století západní civilizací zapomenuty nebo jsou schovány v jednodušší a méně a méně aktivní formě – tento fenomén nazýváme pseudoiniciace. Velká část mužů nebyla do dospělosti uvedena nijak, nebo zažila pseudoiniciaci, která byla pro navození potřebného uvedení do dospělosti nedostatečná.

Mnozí muži pak v této souvislosti přejímají postoje a chování dospívajících chlapců. Uzavře-li takový nezralý muž manželství, nevytvoří se ženou a s dětmi hlubší citový vztah, bude se koncentrovat jen na sebe a na vlastní subjektivní prožitky. Přijdou-li těžkosti, stáhne se do svého chlapeckého světa, jeho koníčky pro něj budou důležitější než povinnosti manžela a otce. Jako manžel a otec bude nezodpovědný (2).

Další z významných vlivů působících na krizi mužství nastiňuje Badinterová (3), která hledá souvislosti v raných stádiích získávání mužské identity. Uvádí, že odborníci kritizují výchovu chlapců téměř výhradně ženami, což jim výrazně komplikuje potřebu vymezit se vůči matce.

Doma chlapce vychovává převážně matka, v jeslích a ve školce vychovatelky, ve škole učitelky. Vyrůstajícím chlapcům pak často docela chybějí mužské vzory a blízké osoby, a tak se ve snaze o ustavení své mužské identity obracejí ke stereotypním, nerealistickým obrazům mužů, jak je podávají především hromadné sdělovací prostředky. Kdyby se na výchově dětí v prvních deseti letech života více podíleli muži, měli by to chlapci více snadné. Mohli by pozorovat, že se muži a ženy zase tolik neliší, když například vykonávají stejné povolání (27).

„Aniž bychom si to uvědomovali, většina z nás automaticky vyznává teorii mateřského instinktu, kdy je jedině matka schopná starat se o kojence a dítě, protože je k tomu biologicky předurčená. Jestliže tuto teorii vyznáváme, legitimizujeme tím však vyloučení otce a ještě posilujeme symbiózu matky a syna. Na první pohled na tom není nic špatného, ale v širším kontextu tak prodlužujeme profeminitu chlapce na úkor identifikace s otcem. Mladému muži opuštěnému otcem a zasvěcovanému matkou hrozí, že citově zůstane po celý život *mama's boy*: poslušný, nezodpovědný chlapeček,

který utíká před povinnostmi dospělého, čímž se opět dostáváme k problému nevyzrálости mužství. Jenže dokud budou muže rodit ženy, dokud se XY bude vyvíjet v lůně XX, bude trvat vždy déle a bude obtížnější dozrát v muže než v ženu. Když si muži tuto přirozenou nevýhodu uvědomili, stvořili kulturní pomůcku ohromného rozsahu: patriarchální systém. Dnes jsou nuceni dát sbohem patriarchátu a stojí před úkolem znovu nalézt otce. Ženy tyto mutanty s něhou sledují a tají dech.“, dodává k tématu o získávání mužské identity Badinterová (3).

1.3. Rodičovská role muže

Podle Zoji (73) otcovství vzniklo na horizontu prehistorie, v době přechodu od zvířete k člověku. Nikdy nebudeme schopni s jistotou říci, zda otcovství představuje příčinu, nebo důsledek tohoto vývoje, jenž má mnohem větší význam než pád Říma nebo objevení Ameriky. Otcové se nezrodili z civilizace, ale civilizace se zrodila z otců.

Zrození otce je méně bezprostřední a zřejmé než matčino. Právo matky na dítě nebývá z principu nijak zpochybňováno. Podmínky pro nezpochybnitelnost vlastního otcovství zajišťuje každý muž už dlouho před narozením dítěte tím, že vytváří se ženou hluboký vztah oddanosti a důvěry. Je pravda, že všechny děti běží nejdříve ke své matce, ale otec běží ke svému dítěti. A právě to je otcovství. Nelze být dobrým otcem a uchovat si nepřilíš odpovědný způsob života svobodného muže. Cenou dobrého otcovství je obětování sebe samého (2).

1.3.1. Pojem otcovství

Bakalář (4) uvádí, že otec je definován jako rodič mužského pohlaví. Rozlišujeme roli biologickou (otec je ten, kdo dítě zplodí), sociální (otec je ten, kdo se o dítě dlouhodobě stará, kdo je vychovává) a právní (komu přináleží rodičovská odpovědnost, práva a povinnosti). V naší společnosti jsou všechny tři role ve většině případů spojeny. Role otce je v rodině, v celém systému příbuzenství a do jisté míry i v analogických strukturách některých společenských skupin, spojována s autoritou, mocí a principem paternalismu. V sociologii, v sociální a vývojové psychologii souvisí

role otce a význam otcovství ve výchově a v socializaci vůbec, s identifikací a modelem chování pro syny, někdy i pro dceru.

1.3.2. Role muže při výchově dítěte

Od té doby, co se ženy staly ekonomicky nezávislé na mužích, není už role živitele rodiny nezastupitelná. Nabízí se otázka, k čemu jsou muži vlastně potřební. Nejsou vůbec zbyteční? Vždyť je tu dostatečné množství žen, které samy vychovávají děti a poradí si dobře i bez otce. Potřeba otce je hluboko vepsaná do lidské psychiky, emocionality a duchovnosti. Nemá-li dítě dobrý vztah s otcem, pociťuje hlad po otci. Dítě potřebuje otce i matku **(2)**.

Mluví-li se o mateřské výchově, vybaví se nám starostlivá péče a dlouhé hodiny strávené s dítětem v důvěrném, vnímavém kontaktu. Otcovská výchova však obvykle znamená něco jiného. Zlobivému dítěti se jí může dostat během dvou minut, v krajním případě je pak otec pouhým dárce spermatu, nic víc. Mnoho lidí dnes nevidí žádný problém v tom, že svobodné matky – nebo lesbické páry – vyhledávají oplodnění prostřednictvím neznámého dárce, čímž otce ze života dítěte zcela vyloučí. Otcovství je však mnohem víc – je to základní součást výchovy synů i dcer **(6)**.

Muž se nestává otcem až narozením dítěte. Jedná se dlouhodobý proces, který začíná dlouho před porodem a pokračuje mnoho let po něm **(58)**.

Velemínský **(70)** zdůrazňuje aktivní účast otce již v těhotenství partnerky. Zatím samozřejmě není možné, aby byl muž těhotný fyzicky, měl by být psychickou podporou manželky a měl mít aktivní zájem o kontakt s dítětem již před porodem. Jako účastník porodu by pak neměl být jen pasivním divákem, ale měl by aktivně své partnerce pomáhat. Po porodu by měl dítě hlídat a pečovat o ně, když matka odpočívá. Od prvních okamžiků života dítěte je tak u otce pěstován pocit odpovědnosti, který je nesmírně důležitý. Po příchodu ženy s dítětem domů z porodnice by se měl muž zúčastnit všech prací spojených s péčí o novorozence.

Přestože, mnohé teorie, které rozdělují mužské a ženské role mluví o dovednostech při péči o dítě ve prospěch matky, je pozoruhodné, že výzkumy dokázaly nečekанý objev. Jsme vybaveni „intuitivními rodičovskými schopnostmi“, a to

nezávisle na tom, jakého jsme pohlaví, v jaké žijeme kultuře, zda jsme se už rodiči stali, či nikoliv. Nevědomky reagujeme na zvláštní požadavky dítěte **(58)**.

Moudrá Matka Příroda uložila lidskému druhu, aby chránil své ohrožené potomstvo. Příroda si nemohla dovolit luxus pouhé mateřské lásky, a tak ochranu lidskému potomstvu zajistila instinktivní výbavou obou pohlaví, žen i mužů **(37)**.

Podle výzkumů se však otcové obecně účastní základní péče o děti nejméně v jejich nejmladším věku. Více obvykle se začnou zapojovat, až když dítě chodí a začíná mluvit. Nejvíce se pak na výchově podílí ve věku od 5 do 15 let, kdy se obvykle věnují rekreaci či vzdělávání **(11)**.

Důvodem pro kladení důrazu na aktivní zapojení otce do výchovy dítěte je jeho nenahraditelná specificky mužská úloha ve vytváření identity dítěte. Otec podporuje diferenciaci, růst dítěte, vývoj jeho jednání a myšlení. Zároveň s otcovstvím vzniká schopnost duševního projektu, rozvoje lidského potenciálu příštích generací. Otec má dnes více individualizovanou funkci, podporuje jedinečnost dítěte **(73)**.

Dalším přínosem mužské výchovy je větší schopnost empatie a porozumění, rozvíjení tvořivého potenciálu, vedení k samostatnosti. Výhoda dvou rodičů je dobře vyobrazena v životní úloze dítěte dospět k nezávislosti. Otcovo povzbuzování k nezávislosti je často vhodnou protívahou k přemíře ochrany matky. Dětem zahrnutým velkou mateřskou péčí, když není v jejich životě přítomen muž, se povoluje jen málo volnosti pro zkoumání světa a ani nejsou povzbuzovány k vývoji asertivních, nezávislých postojů. Jeden rodič se totiž přiučí něčemu z chování druhého **(4)**.

Průzkumy dokázaly, že pokud se otcové více zapojují do výchovy dítěte, odrazí se to ve větší akademické úspěšnosti u dívek a větší manželské spokojenosti u žen i mužů. Dalším poznatkem je, že ani jedna z rodičovských vlastností anebo chování souvisejících s optimálním vývojem není závislá na pohlaví nebo sexualitě rodičů **(26)**.

Nejeden názor také uvádí, že manželská spokojenost souvisí s přímým aktivním zapojením otce do péče o dítě. Úspěšné otcovství je zřejmě dokonce ještě více závislé na pozitivním vztahu s manželkou, než úspěšné mateřství stavějící na spokojeném manželství **(30)**.

Jak Maříková (34) uvádí, nepřispívá zapojení otce do péče jen k jeho pocitu osobní spokojenosti, ale také se zvyšuje pravděpodobnost „kultivovaného“ rozvodu a zachování schopnosti (partnerské) komunikace i po této události. V případě zániku partnerského svazku rodičů nedochází tak často k zániku rodičovství, resp. výkonu rodičovské – otcovské role, jak to bývá běžné v modelu, kde otec o malé dítě nepečuje. V tomto případě otcové i děti mívají zájem a potřebu svůj vzájemný vztah dále formovat.

Přes všechny poznatky a výzkumy, je ale rozhodujícím faktorem pro příznivý vývoj dítěte podstatná jedna skutečnost. Musí být splněna podmínka, že jde o otce angažovaného, pečujícího, věnujícího svým dětem nezanedbatelnou část svého času. O otce, který svou otcovskou roli bez výhrad přijímá, přistupuje k ní zodpovědně a považuje ji pro sebe samého za nejvyšší důležitou. Jde o otce, který dosahuje určitých morálních kvalit a může sám dítěti poskytnout pozitivní identifikační vzor. Pouhá přítomnost otce v rodině nestačí (12).

1.3.3. Historie rodičovské role muže

Černá (12) hovoří o tom, že svěřování dítěte do péče matky je společenský zvyk, který se utvořil v historii relativně nedávno. Není to žádný biologický imperativ. Stejně tak jako každá sociální role je definován a formován mnoha společenskými a kulturními faktory, které ovlivňují a proměňují statut otců ve společnosti společně s jejich právy a povinnostmi. Postoj společnosti k otcovství se měnil postupně, ale k opravdu radikální změně došlo až v průběhu posledních dvou století.

Naopak Matoušek (36) označuje péči otce jako přirozené chování lidského druhu. Člověk patří mezi biologické druhy s vysokou otcovskou investicí do výchovy potomstva. Biologicky je účast otce výhodná především proto, že lidské mládě se ve srovnání s mláďaty jiných druhů rodí velice nezralé a má velmi dlouhé období dospívání. Děti, o které pečují oba rodiče, jsou tedy ve výhodě proti dětem, které by byly odkázány jen na mateřskou péči.

Jak říká Janebová (24), zdánlivá přirozenost mateřství může být zpochybněna, už ve chvíli, kdy nahlédneme do historie rodičovských kompetencí.

Zoja (73) popisuje možný počátek otcovství v prehistorii tak, že samci využili

nově získanou dovednost transportu a začali část ulovené kořisti nosit samicím a mlád'atům. Přirozený výběr toto chování samce odměnil. Ti, kteří se nadále chovali jako opičáci a nedělili se o potravu se svými potomky, zhoršovali svoje šance na přežití. Otcovství se začalo vytvářet zároveň se schopností odkladu a plánovitého jednání.

Od prehistorie nahlédneme do antického světa, kde Aristoteles jako první odvodil z filosofického hlediska manželskou a otcovskou autoritu muže, kterou považoval za oprávněnou, neboť je založená na přirozené nerovnosti mezi lidmi – nejdokonalejší mezi bytostmi přirozeně rozkazuje ostatním členům rodiny. Muži zde měli absolutní moc nad svými dětmi. Dokonce měli právo je prodat do otroctví či zabít. Práva matek prakticky žádná neexistovala. Také křesťanská teologie vycházející z židovských kořenů ve svém učení upevnila myšlenku otcovské a manželské autority muže, odvolávaje se především na text knihy Genesis, kde z žebra muže bůh stvořil ženu, zodpovědnou za následující hřích a představující zkázu pro muže a všechna jeho pokolení (21).

Období od 11. do 17. století byla role muže v rodině podle Burgessové (10) formována především prostřednictvím církve. V 11. století křesťanství ustavilo instituci manželství pevně svázaného s legitimním otcovstvím. Otec byl za děti zodpovědný a měl nad nimi moc i tehdy, pokud je vychovávala pouze jejich matka. Křesťanské manželství se brzy stalo základním kamenem hierarchizované společnosti s Bohem – otcem jako svým vrcholem, jehož budou reprezentovat skrze celý systém vrstvy dalších, nižších otců. Praktická otcovská láska byla dlouho reprezentována sv. Josefem. V 15. století byl Josef vyobrazován v péči o domácnost. V 17. století však již péče o dítě není Josefovou doménou, ochraňuje Marii a pracuje, aby je živil.

Ještě v 19. století byl otec, pater familias, skutečným ztělesněním moci a autority; zastupoval právně nejen své děti, ale i svou manželku, byl jediným živitelem rodiny a jen on sám rozhodoval, kdo se stane jeho dědicem. Celý sociální systém spočíval na systému reprodukce zaměřené na ekonomické statky, základní jednotkou byla rodina a otec jako její představitel. Narodil ode dneška matka představovala zastupitelný článek (mohla být nahrazena novou manželkou či chůvou) a děti byly proto po rozvodu (k němuž ovšem docházelo jen zřídka) automaticky svěřeny otci (53).

Zásadním mezníkem se stává, když v průběhu 19. století a 20. století začíná v Evropě docházet k zásadní změně v pojetí rodičovských rolí. Původní otcovská práva, mající dříve charakter absolutní moci v rodině, byla s podporou státu převedena na matky. Mateřské roli je přisouzen zásadní význam ve zdravém vývoji dítěte. V jazycích Evropanů se začínají objevovat dosud neznámé termíny jako „mateřská láska“ a „mateřské instinkty“ (24).

V průběhu 20. století je muž v rodině odsouván do pozadí nejen v ideologické rovině, ale i v každodenní realitě. Jeho role se v běžném životě stává stále více nejasnou. Jedni z rodin mizí v důsledku rozvodů (zmizelí otcové), druzí jsou v rodinách často fakticky nepřítomní v důsledku svého vysokého pracovního vytížení (nepřítomní otcové), i když formálně v rodině figurují. V těchto souvislostech se hovoří o dezerci otců, o krizi otcovské autority apod. (35).

Řada odborníků si všimla, že nepřítomnost otce má určité specifické vedlejší účinky. Muži ukazují svou lásku tím, že těžce a dlouho pracují, děti to však nedocení, protože netouží po jejich penězích, ale po jejich přítomnosti (6).

Jak předešlý odstavec naznačuje, z otců se stali především živitelé rodiny a jejich vliv na vývoj dětí zůstal tak spíše symbolický. V 50. letech navíc ženy začaly masivně nastupovat do zaměstnání a otcové začali ztrácet i svou výsadní roli živitele. Změna ženské identity však nebyla doprovázena odpovídající proměnou identity mužské. Muži se odmítli více zapojit do péče o rodinu a trvali na tradičním pojetí muže živitele. Důsledkem toho bylo dvojí břímě naložené na bedra žen matek, měly placené zaměstnání a následně druhou směnu v domácnosti. Nespokojenost žen vedla logicky k nárůstu rozvodů, jejichž rozsah nabyl takové míry, že do situace začal intervenovat stát prostřednictvím systému sociálních dávek, které v podstatě zastupují absentující otce. Muž přestal být pro reprodukci a rodičovství zásadně důležitý (24).

V roce 1975 byla situace v diskriminaci výchovné působnosti otců tak extrémní, že jeden americký psycholog nazval otce jako „zapomenutými přispěvateli k výchově dítěte.“ To rozpoutalo v Americe několikaletou vlnu výzkumů, jejichž výsledkem byla revoluce v pohlížení psychologů na relativní podíl otců a matek při výchově dítěte. Zjistilo se, že otec je významný, nejen když jsou děti starší, nýbrž i v raných letech (71).

K zamyšlení vede upozornění Maříkové (34) na některé významné výstupy provedených výzkumů v 70. letech. Výzkumy byly nejprve orientovány na vztah otců k nejmenším dětem (a naopak), ale poté, co se tak stalo, výsledky mnohých těchto šetření potvrdily, že není rozdíl v počáteční (ne)schopnosti rodičů (matky i otce) pečovat o novorozence, nýbrž že muži zpravidla nejsou k péči o nejmenší dítě (dostatečně) motivováni, není na ně v tomto směru vyvíjen (kulturní) nátlak (tak jako na ženy), není jim to kulturně a sociálně umožněno.

Aktuálních faktorů, které zabraňují mužům ve větším zapojení se do péče o děti, je celá řada, od ekonomických (muži stále vydělávají v průměru o 25 % více než ženy), sociálních (společnost oceňuje spíše muže živitele, ne pečovatele), až po důvody zcela byrokratické (možnost jít na rodičovskou dovolenou se českým mužům naskytla až v roce 2001). Často se můžeme dočíst tvrzení některých psychologek/psychologů, či lékařek/lékařů, že mateřská a otcovská role je nezastupitelná. Že muž nikdy nemůže navázat k dětem tak blízký vztah jako žena. „Žena je přeci přirozeně stvořena k péči o děti. Matky disponují přece mateřským instinktem a vědí intuitivně, co je pro dítě nejlepší.“ Je třeba si uvědomit, že tato schopnost péče o děti se nevynořuje jen tak znenáhla, ale ženy jsou k ní výchovou vedeny již od útlého věku. Už malým holčičkám se dávají do rukou různé panenky a miminka, aby se o ně staraly a naučily se dovednostem budoucích maminek. V pozdějším věku se tato výchova k mateřství děje kupříkladu ve škole prostřednictvím tzv. rodinné výchovy apod. (1).

1.3.4. Éra „, Nového otcovství“

Přes nastíněnou problematiku současného otcovství lze v odborné literatuře konce 70. let a počátku 80. let také zachytit posun, který nastal v chápání stereotypu muže – otce – od „tradičního“ pojetí muže, angažujícího se především v práci, otce, který v rodině spíše není, než je, k tzv. angažovanému či aktivnímu otci. Jak „vypadá“ tento „nový otec“ a co se od něho očekává? (33).

V konceptu „nového otcovství“ je otec pojímán jako stejně schopný, kompetentní rodič jako matka. Očekává se od něj, že se bude aktivně podílet nejen na výchově svých dětí, ale také na primární, tj. nutné, neodkladné, soustavné a hlavně každodenní rutinní péči o ně (včetně těch nejmenších). Předpokládá se tak větší citové

zapojení, angažmá otce v rodině, které může mít pozitivní dopad na všechny zúčastněné aktéry (otce, dítě i matku) (34).

Takový model chování vychází z tzv. egalitářského modelu rodiny, kdy jsou pozice ženy a muže rovnocenné, dělba práce je flexibilní a je chápána jako společná a kooperativní. V současné době se stále větší počet rodin snaží přiklánět k tomuto modelu, ale ve výsledcích výzkumů je patrné, že jde zatím skutečně spíše o snahy. Většinovou společností je i nadále uznáván tradiční model rodinného života s typickým rozdělením ženských a mužských rolí (57).

Karsten (27) toto tvrzení potvrzuje a dodává, že „noví otcové“ se dětmi skutečně zabývají déle, nicméně většinou jen v rámci herní aktivity a realizace společných nápadů, většina činností nutných pro zaopatření dětí spadá nadále do okruhu působnosti žen.

O skeptických názorech ke konceptu nového otcovství se lze dočíst například v publikaci Janebové (24), která uvádí, že nová péče otců není označována redefinicí tradiční maskulinity, ale spíše je jejím utvrzením v tom, že muži zvládnou další z výzev, která před ně byla postavena. Navíc tito noví otcové fungují spíše jako morální autorita, zatímco skutečné náklady a časové investice jsou stále na ženě – matce. K rehabilitaci otcovských práv nepřispívá ani to, že požadavek na nové plnění otcovské role není příliš podporován ani institucemi, ani samotnými ženami, které je vnímají jako ohrožení mateřského monopolu. Otcům je vyčítána jejich nedostatečnost, nepřítomnost či rezignace na otcovskou roli, ale není jim dána možnost realizovat své otcovství jiným, novým způsobem.

Přes všechny zmiňované praktické poznatky i teorie je třeba si uvědomit, že většinou se bez jakéhokoliv odstupňování hovoří buď o soumraku otců, nebo o jejich znovuzrození. Tón se mění podle povahy a ideologie odborníků zabývajících se rodinou. V skutečnosti je otcovská realita natolik pestrá, že portrét typického otce nelze pořídit (3).

1.3.5. Muž na rodičovské dovolené

Vyvrcholením aktivního zapojení otce do péče o dítě od nejútlejšího věku je bezesporu rodičovská dovolená muže.

Institut rodičovské dovolené je jedním z nástrojů, který by měl napomoci realizovat v běžném, každodenním životě mužů a žen princip rovnosti pohlaví. U nás byl tento institut zaveden až s novelizací zákoníku práce (viz zákon č.155/2000 Sb.), která nabyla účinnosti od 1. ledna 2001 (64).

Jak uvádí Maříková, H. – Radimská, R. (31), pravděpodobně nejstarším, nejtědřejším a nejprozkoumanějším programem rodičovské dovolené disponují skandinávské země. Institut rodičovské dovolené byl poprvé zaveden ve Švédsku, a to v roce 1974 takzvaným *Parentel Insurance Act*. Postupně byl rozšířen i do dalších evropských zemí, ovšem jeho délka i úroveň finanční kompenzace se značně liší, navíc neustále podléhá změnám podle ekonomické situace dané země. Vývoj v České republice byl pro svou politickou neprostupnost v tomto směru opožděn. V České republice byla až do poloviny 80. let péče o malé děti právně definována jako výhradně záležitost žen a muži byli z nároku na mateřskou dovolenou, mateřské podpory, pomoci a příspěvky automaticky vyloučeni. Od poloviny 80. let začalo docházet k určitým změnám a ve zvláštních případech bylo umožněno udílet některé z těchto dávek i mužům, konkrétně osamělým otcům pečujícím o dítě do dvou let. V 90. letech byl mateřský příspěvek přejmenován na příspěvek rodičovský a teprve od roku 2001 byla další mateřská dovolená nahrazena rodičovskou dovolenou, přístupnou pro oba rodiče

Na rodičovskou dovolenou, coby výsadu pečovat o malé děti v plné formě, nastupují méně než tři procenta otců. Matky ji využijí beze zbytku, obvykle také bez diskuse a často kvůli kojení. Důvody, proč rodičovskou dovolenou nastupuje tak málo otců, jsou jednoduché. Nedosahuje-li totiž finanční příspěvek výše celého platu, rodina by přišla o peníze, neboť otcové obvykle vydělávají více. Zaměstnavatelé většinou nepřijímají na místa otců, kteří nastupují na krátkodobou rodičovskou dovolenou, náhradu, takže se na pracovišti hromadí nevyřízené záležitosti, a navíc se otcové obávají negativního dopadu rodičovské dovolené na svou kariéru (10).

1.3.6. Aktivita na podporu otcovství

Je velice složité vymezit aktivity působící výhradně na podporu otcovství, zralého mužství. Otázka otcovství je často vsazována do kontextu vztahu s ženami. O této problematice mluví Jára: ***V České republice se podpora otcovství prosazuje***

spíše v kontextu podpory profesního prosazení žen. I tak lze nalézt projekty vytvořené výhradně pro muže – otce.

◆ ***Moderní táta aneb být tátou může být moderní, každopádně je to dobré (51)***

Projekt sdružení Apeiro s názvem Moderní táta (dále M.T.) je jedním z prvních projektů v ČR, který se specificky zaměřuje na muže – otce. Hodlá alespoň částečně zaplnit mezeru v individuální, komunitní i institucionální podpoře **otcovství**. M.T. má tři dlouhodobé cíle:

- změnit stereotypní přístup k otcům ve společnosti obecně a specificky v sociální politice a školství,
- podpořit model rodinného soužití, v němž mají ženy a muži rovné postavení,
- rozšířit spektrum možností sladování rodinného a pracovního života.

Smyslem M.T. je pozitivně ovlivnit sebeúctu mužů, kteří se angažují / chtějí angažovat jako otcové, jejich vzájemný vztah s dětmi, ženami, rodinami i školami, informovanost rodičovské i odborné veřejnosti. Pozice muže jako aktivního účastníka života v rodině a ve škole bude posílena kampaní a akcemi pro otce i jejich děti ve školkách a školách, programy pro otce a jejich rodiny, konzultačními službami i mediálními prostředky, jmenovitě manuálem s pracovním názvem Moderní táta.

◆ ***Táta fest (48)***

Táta fest zahájil společnou dvoutýdenní kampaň LOMu a Sítě mateřských center Táta dneska frčí, která končila na „americký“ Den otců 17. 6. 2007. Liga otevřených mužů (LOM), o. s., uspořádala ve spolupráci s Apeiro, o. s., v neděli 3. června 2007 v Praze setkání pro otce a jejich přátele s názvem Táta fest. Vytvářel prostor pro vkusnou propagaci hodnoty otcovství a příležitost pro setkání otců a jejich dětí.

◆ ***Táta dneska frčí (25)***

Společná kampaň Sítě mateřských center, o.s. a Ligy otevřených mužů, o.s. s cíle podpořit otce, aby se více zapojili do života mateřských center i do života svých rodin. Chceme poskytnout prostor pro vkusnou propagaci hodnoty otcovství, která dnes není – stejně jako její nositelé – příliš vidět. Zároveň chceme podpořit setkání otců a jejich dětí. Mateřská centra přispívají k upevňování dobrých vztahů v rodině, chtěli bychom proto povzbudit otce, aby častěji vstupovali na půdu mateřských center.

◆ **Projekt Půl na půl (49)**

Nesehnutí Brno vydalo v rámci projektu Půl na půl sborník textů o různých aspektech tzv. aktivního otcovství. Publikace je určena široké veřejnosti zajímající se o aktuální otázky rovného postavení žen a mužů (nejen) ve vztahu k péči o děti. Jedná se o první českou původní publikaci na téma mužů na rodičovské dovolené.

Bakalář (5) pro posílení otcovské role navrhuje program s názvem *Zkvalitnění otcovské péče*, který by byl postavený na orientaci a vzdělávání v sociální problematice, v obecné biologii, etologii a antropologii, orientován by byl též na porozumění nové roli a postavení žen ve společnosti. Metodami pro naplnění těchto cílů by byly osvětové programy, prožitkové skupiny, setkání, výcviky, odborné poradenství, programy osobního růstu. Je nutné pracovat na zlepšení a zvýšení emocionální dospělosti, zralosti mužů a žen, na prohloubení jejich morálního cítění. Pozitivní práci na lidech, tedy bez nenávisti a nepřátelství, je nutné koncipovat tak, aby se týkala mužů i žen.

2. Cíle

Na základě vlastních zkušeností autorky získaných z pozorování změn v současných českých rodinách a nastudování odborných textů týkajících se problematiky plánování rodičovství, osvojování mužské identity a genderových rolí, byla vytipována témata, jež stojí mimo zájem pozornosti odborníků a v souvislosti s tím byly stanoveny cíle diplomové práce.

Hlavní cíl:

Monitorování postojů mužů k problematice plánování rodičovství. Práce se bude zabývat otázkami reprodukce, adopce a představ mužů o rodičovství.

Vedlejší cíle:

Vymezení nejvýznamnějších vlivů působících na postoje muže k otázkám plánování rodičovství.

Pojmenování rolí muže při plánování rodičovství.

3. Metodika

3.1. Použité techniky získávání kvalitativních dat

S ohledem na zachování validity dat byla pro získávání dat použita triangulace výzkumných technik, která představuje velmi účinný nástroj integrující různé zdroje dat a přístupy k jejich získávání a analýze (41).

Pro zpracování tématu diplomové práce byla v první řadě použita technika sekundární analýzy dat, především u první kapitoly „Současný stav“ a u páté kapitoly „Diskuse“. Buriánek (9) uvádí, že se touto technikou rozumí postup, při kterém se opětovně využívá shromážděných dat za účelem získání nové informace. Je považována za poměrně efektivní, vede k hlubšímu pohledu.

Při používání techniky sekundární analýzy dat byla dodržována Mezinárodní citační norma (ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2) (7., 8.).

Vzhledem k prostudovaným zdrojům, které poukazují na neprobádání postojů mužů k plánování rodičovství, byly v diplomové práci použity kvalitativní výzkumné postupy. Ty by měly svým hloubkovým zaměřením odhalit souvislosti mezi postoji a sociologickými vlivy působícími na plánování rodičovství mužem a vnímání jeho otcovské role. Výzkum by měl přinést základní poznatky a jako jeden z pilotních výzkumů na toto téma, začít vyplňovat nedostatek odborných textů monitorujících postoje mužů k plánování rodičovství.

Jak Miovský říká, kvalitativní metody jsou svým založením a možnostmi přímo ideální alternativou pro pilotní studie a orientační výzkum (41).

Základní charakteristika označuje kvalitativní výzkum jako nenumerické šetření a interpretaci sociální reality, využívá induktivní logiku. Na začátku výzkumného procesu je pozorování, sběr dat. Poté výzkumník pátrá po pravidelnostech existujících v těchto datech, po významu těchto dat. Daní za schopnost kvalitativního výzkumu nalézt i nečekané pravidelnosti je omezená možnost generalizovat závěry na populaci. Nelze také kvantitativně definovat pravděpodobnost, že závěry jsou platné. Podstatou kvalitativního výzkumu je však formulovat předběžné závěry a výstupem pak mohou být nově formulované hypotézy nebo nová teorie (13).

Zvolená metodika a stav výzkumných kroků ke kvalitativnímu zjišťování postojů mužů k otázkám plánování rodičovství byly konzultovány, kromě vedoucí diplomové práce, též s Mgr. Hanou Haškovou, socioložkou ze Sociologického ústavu AV ČR.

Nástrojem sběru dat v kvalitativním výzkumu se stal polostrukturovaný hloubkový rozhovor. Jak Miovský (41) uvádí, pro hloubkový rozhovor je typické vytváření určitých schémat, která jsou pro tazatele závazná. Toto schéma obvykle specifikuje okruhy otázek, na které se bude tazatel účastníků ptát. Je možné zaměňovat pořadí, v jakém se okruhům věnujeme, a dle potřeby a možností tedy toto pořadí upravujeme, abychom tím maximalizovali výtěžnost interview. Dodává, že obzvláště výhodné je polostrukturované interview pro práci s cílovými skupinami, které nevykazují žádné anomálie ve svém chování, avšak současně s nimi není vždy lehké komunikovat. Při interview jsou používány otevřené otázky, které účastníky vedou ke strukturovanějším odpovědím, které nám objasní více kontextuálních informací a přiblíží nám například motivy, pocity, dojmy, úsudky atd.

Polostrukturované interview bylo zaměřeno na otázku plánovaného rodičovství. Tento pojem má velice široký význam, který je individuálně vnímán. Obecně je však vymezen jako snaha mít děti v období pro pár z nejrůznějších důvodů optimálním a naopak snaze zamezit nežádoucímu otěhotnění. Pozitivní plánování zahrnuje všechna opatření ze strany partnerského páru mít vlastní dítě. Negativním plánováním se naopak reguluje počet narozených dětí (23).

Na základě výše zmiňované definice plánování rodičovství, bylo stanoveno 7 kategorií otázek vztahujících se k otázkám pozitivního i negativního plánování rodičovství. Otázky se tématicky týkaly asociací s pojmem plánování rodičovství, představám o rodině, postojům k roli muže při výchově dítěte, k významu dítěte v životě, k otázce rodičovské dovolené, ke kontracepčním metodám a postojům k možným řešením při poruchách plodnosti.

Postoj (*attitude*) je dle Hartla (18) označován jako sklon ustáleným způsobem reagovat na předměty, osoby, situace a na sebe sama. Jsou součástí osobnosti, předurčují poznání, chápání, myšlení a cítění, vědomosti, dovednosti. Postoje

se získávají v průběhu života, především vzděláváním a širšími sociálními vlivy, jako je veřejné mínění, sociální kontakty. Obsahují složku citovou, poznávací, konativní.

V souvislosti se zvoleným tématem byl osloven psychoterapeut PhDr. Martin Jára, který je mimo jiné ředitelem a redaktorem neziskové organizace Ligy otevřených mužů. Jeho dlouholeté zkušenosti z psychoterapeutické práce s muži se odrážely v rozhovoru, který se pro účely diskuse diplomové práce uskutečnil.

Po stanovení sedmi hlavních kategorií byli osloveni dva autorce blízcí muži, se kterými proběhl nácvik vedení rozhovoru a ověření vhodnosti a srozumitelnosti kladených otázek. Nácvik vedení rozhovoru byl přínosný, především ve způsobu pokládání otázek a stanovení vhodné délky rozhovoru. I když byly rozhovory s prvními dvěma muži zkušební, odpovědi byly přínosné, a proto byli i tito muži zařazeni do výběrového souboru respondentů.

Sběr dat polostrukturovanými rozhovory proběhl od listopadu 2007 do ledna 2008 s dvaceti dospělými muži na území Jihočeského kraje. Výběr respondentů se řídil kombinací účelového výběru a prostého náhodného výběru, kterou nám poskytuje technika sněhové koule. Tato metoda patří v oblasti kvalitativních metod k jedné z nejčastěji používaných. Základním východiskem pro aplikaci této metody je získání kontaktu s první vlnou či „generací“ účastníků výzkumu (41).

Kontakt s první vlnou respondentů proběhl na základě osobních kontaktů. Polostrukturované rozhovory s muži na téma, na které nejsou zvyklí otevřeně hovořit, předpokládá větší úspěšnost ve výtěžnosti dat, pokud respondent bude znát osobu výzkumníka, nebo mu setkání s výzkumníkem dojedná jeho blízká osoba. Významným ukazatelem pro sběr dat byla ochota a souhlas respondenta poskytnout rozhovor. V případě udělení souhlasu s účastí ve výzkumu ze strany kandidátů nominovaných v první vlně začala druhá fáze. Při níž byla opět, kromě dat, získána také nominace kandidátů pro druhou fázi.

Další použitou technikou získávání dat, byla technika pozorování respondentů během prováděných rozhovorů a zasazování výsledků rozhovorů do kontextu přirozeného prostředí respondenta.

3.2. Zpracování kvalitativních dat

Miovský (41) doporučuje v závislosti na složitosti a délce interview využít různých záznamových pomůcek. Kvalitativní data, jsou pak tzv. fixována. Nejvhodnějším způsobem je převést netextová data do textové podoby, tato operace se nazývá transkripce.

Aby bylo docíleno, co nejpřesnějšího zpracování dat, byl pro záznam přibližně půl hodinových rozhovorů použit záznamník na MP3 přehrávači. Audio záznam byl v dalším kroku převeden z hlasového záznamu do textové podoby, poté byla data připravena k analýze. Použití záznamníku bylo odmítnuto 2 respondenty, v těchto případech byl záznam pořízen ručním psaním poznámek.

3.3. Analýza kvalitativních dat

Pro analýzu a vyhodnocování kvalitativních dat získaných pro výzkum „Role muže při plánování rodičovství“ byla použita metoda zakotvené teorie (*grounded theory*). Touto teorií je možno vytvořit specifickou teorii, která se týká jistým způsobem vymezené populace, prostředí nebo doby. Tři základní prvky zakotvené teorie jsou koncepty, kategorie a propozice. Přičemž koncepty jsou základní jednotky analýzy, protože teorie se navrhuje pomocí konceptualizace dat, ne přímo z dat. Kategorie jsou na vyšší a abstraktnější úrovni než koncepty. Představují základní kameny vznikající teorie. Třetím prvkem jsou propozice, které formulují zobecněné vztahy mezi koncepty a kategoriemi. Identifikace propracování kategorií se děje v několika vzájemně se prolínajících fázích, kdy se celý analyzovaný materiál opakovaně zpracovává. Tento proces se souhrnně nazývá teoretické kódování (20).

Postup, který vedl k vyvození výsledků výzkumu, lze vzhledem ke zvolené metodologii rozdělit na několik etap. Etapy se řídí procesem kódování sesbíraných dat.

Jak říká Konečná (28), analýza v zakotvené teorii využívá tří hlavních typů kódování: otevřeného kódování, axiálního kódování a selektivního kódování. Kódování představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a opět složeny novými způsoby. Analytické postupy zakotvené teorie jsou navrženy tak, aby spíše vytvářely, než pouze ověřovaly teorii, dodávaly výzkumnému procesu

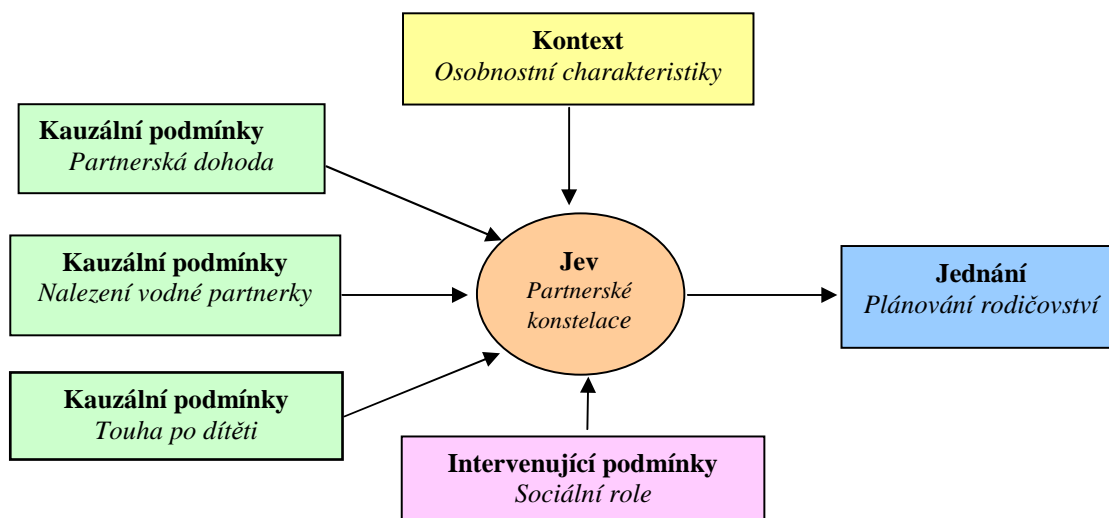
kritičnost a pomáhaly analytikovi s překonáním jeho předsudků a domněnek, které vnáší do výzkumného procesu.

Prvním krokem pro získání výsledků je konceptualizace údajů v tzv. otevřeném kódování. Jedná se o rozbor pozorování, věty nebo odstavce a přidělení jména – něčeho, co bude zastávat nedoreprezentovat tento jev. Proces seskupování pojmů, které se zdají příslušet stejnému jevu, se nazývá kategorizace. Kategorie mají určitý pojmový obsah, který určuje, které skupiny pojmů neboli subkategorie spadají pod danou kategorii (60).

V tomto výzkumu byly z přepsaných rozhovorů nejprve výpovědi respondentů rozčleněny podle kategorií. Například z první kategorie odpovědí o asociaci k významu pojmu plánování rodičovství byly vybrány pojmy vyjadřující podstatu uvedené výpovědi. *„U nás se to řídilo hlavně podle **možností partnerky**, počkali jsme, až dostuduje. **Dva se musí domluvit**, kdy si přejí děti, jestli jsou k tomu vůbec uzpůsobení, jestli mají prostředky. Nejdůležitější je **vytvořit zázemí s druhým partnerem. Poznal jsem tu pravou. Myslím si, že je to mezi dvěma osobama pořídit si potomka a nějakajma společnejma silama toho dosáhnout.**“* Postupně byla výpověď porovnávána s dalšími výpověďmi, takže podobným jevům mohla být přidělena stejná jména. Tím se snížil počet objektů, s nimiž se muselo pracovat. Z identifikovaných jevů pak byly vytvářeny nadřazenější kategorie. K výše zmiňovaným pojmům byla vytvořena kategorie *„**partnerské konstelace**“*, která v sobě obsahovala výroky poukazující na *přítomnost partnera*, nebo jak cestu, *jak si ho vybrat*. Dále zahrnuje výpovědi, o *dohodě partnerů*, *touze po dítěti*.

Dalším krokem zakotvené teorie je axiální kódování, kdy jsou údaje z etapy otevřeného kódování novým způsobem skládány dohromady vytvářením spojení mezi kategoriemi a jejími subkategoriemi. Vytváří se něco, co se časem stane jednou z několika hlavních kategorií. V axiálním kódování se soustředíme na bližší určení kategorie pomocí podmínek, které jej zapřičiňují, v kontextu, v němž je zasazen, strategii jednání a interakce, pomocí kterých je ovládán, vykonán a následků těchto strategií (60).

Diagram 1: Základní model diagramu zobrazujícího souvislosti mezi kategoriemi.



Zdroj: Hendl (20), vlastní výzkum.

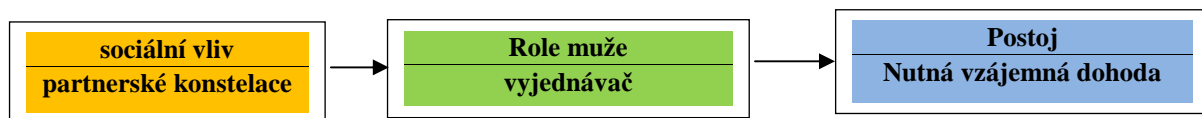
Jak uvádí Strauss a Corbinová (60), po vytvoření diagramů uvádějících kategorie do vztahů, se vracíme zpět k údajům a hledáme důkazy, případy a události, které podporují naše otázky. Pokud budou údaje naši otázku potvrzovat, pak ji můžeme změnit na výrok o vztahu (druh hypotézy).

Ke kategorii „partnerské konstelace“ bychom mohli vytvořit výrok např. „*Čím odpovědněji muž zváží již výběr partnerky, tím více budou představy partnerů o plánování rodičovství sjednoceny*“.

Posledním krokem v procesu kódování je integrace kategorií do zakotvené teorie pomocí selektivního kódování. Integrace se příliš neliší od axiálního kódování. Provádí se pouze na vyšší – abstraktnější úrovni. V této etapě musíme nalézt vztah kategorie, která směřuje k jednání, k ostatním kategoriím (60).

Aby metoda zakotvené teorie pomohla naplnit výzkumné cíle, musí pomoci odhalit, jaký vliv má kategorie „partnerské konstelace“ na jednání, v našem případě na postoj, jedince při plánování rodičovství a jakou roli v jejím kontextu muž sehrává.

Diagram 2: Integrace kategorií.



Zdroj: Vlastní výzkum.

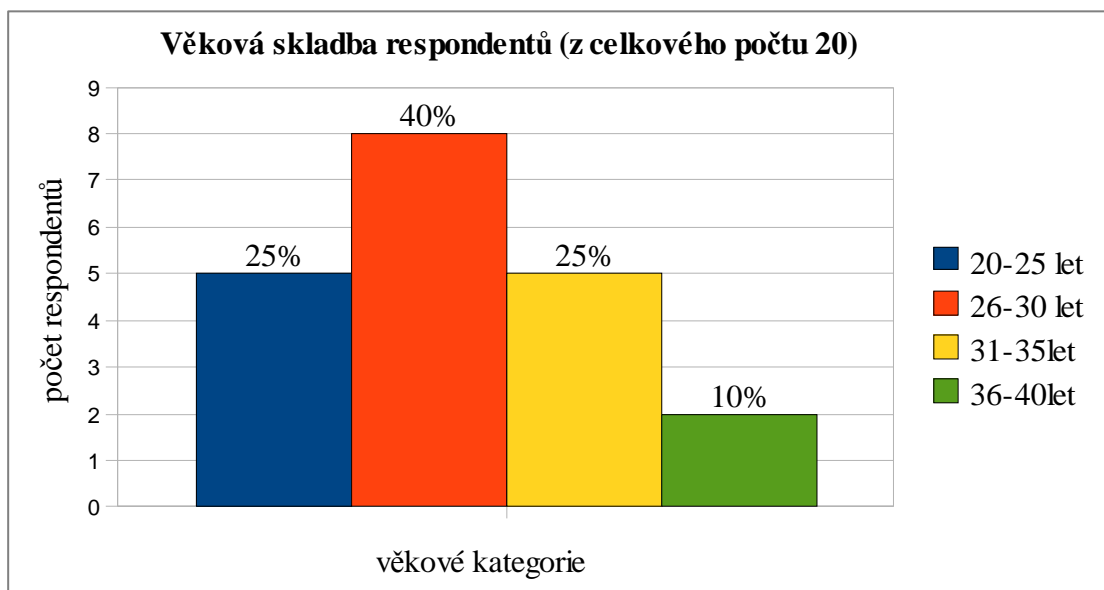
3.4. Charakteristika výběrového souboru

K otázkám rodičovství se v polostrukturovaných rozhovorech vyjadřovalo 20 mužů v období mladé dospělosti, tj. 20 – 40let (68).

Toto vývojové období bylo pro výběr respondentů záměrně vymezeno, protože jak zmiňuje Kartsten (27), v etapě rané dospělosti musí člověk za normálních okolností zvládnout čtyři komplexní vývojové úkoly. Těmito úkoly je výběr povolání a nastartování kariéry, partnerství a rodičovství.

Lze předpokládat, že skupina mužů ve stáří mladé dospělosti řeší jeden ze svých vývojových úkolů – rodičovství mnohem intenzivněji, než muži v jakémkoli jiném vývojovém období. Respondenti byli osloveni na základě kombinace účelového a prostého náhodného výběru. Účelovým výběrem se sledovalo získání respondentů v období rané dospělosti, tak aby byly zachyceny názory mužů z počátku, středu i konce tohoto období. Věkem přibývají životní zkušenosti a objevuje se schopnost analyzovat právě období počátku rané dospělosti. Bez podchycení především konečné fáze období by mohla být data ochuzena o řadu působících vlivů na utváření postojů k otázkám rodičovství.

Graf 1: Věková skladba respondentů. (v %)



Zdroj: Vlastní výzkum.

Původně bylo záměrem pro výběr respondentů definovat i další kvótní znaky (např. původní rodina, vzdělání), proto byli oslovováni tak, aby byl vzorek co nejpestřejší. V průběhu zpracování dat se tento postup neukázal jako přínosný. Odborná konzultace s vědeckým pracovníkem potvrdila, že homogenní vzorek respondentů by byl pro tento pilotní výzkum vhodnější. Tento poznatek se dá využít v navazujících kvalitativních i kvantitativních studiích, kdy by se pro získávání výpovědí mužů k otázkám rodičovství daly vytvořit kontrolní skupiny dle určitých kvótních znaků.

I přes zmíněná opatření, je nutno počítat s rizikem, že dosažení reprezentativnosti může být u výběrového souboru získaného metodou sněhové koule problematická. Získáváme soubor, který může být na jedné straně velmi bohatý, ale stále bude limitován určitými např. sociálními či kulturními, vazbami a explorační na celou uvažovanou populaci by tak byla více než sporná. Je však důležité stále mít na paměti, že výsledky kvalitativních výzkumů nevedou k zobecňování na celou

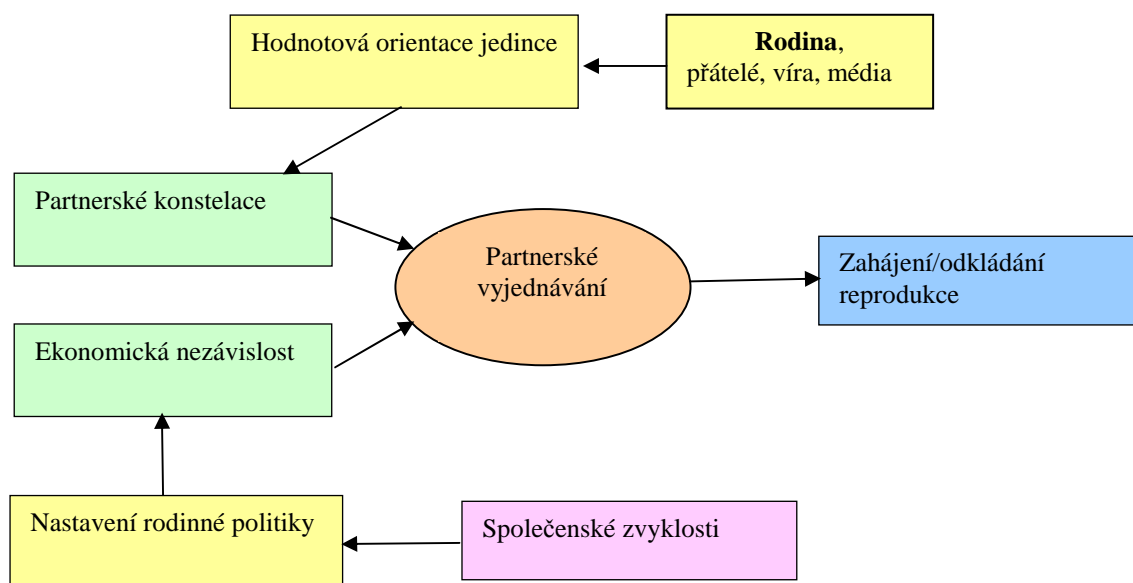
populaci, ale mají spíše odhalit nové poznatky, které jsou později prověřovány na větším vzorku populace **(41)**.

4. Výsledky

Použitá metoda analýzy zakotvené teorie, díky kódování rozhovorů s respondenty, vytvořila síť vlivů působících na postoje mužů k otázkám plánování rodičovství. Tyto postoje v kontextu společensky vnímané mužské identity vytváří obraz role muže při plánování rodičovství. Jelikož jsou data zpracována kvalitativně, tedy nikoli kvantitativně – nenumerycky, výsledná vyhodnocení jsou zařazena do kategorií podle tématicky pokládaných otázek respondentů a rozvedena v kapitole „diskuse“.

V této kapitole jsou graficky znázorněny nejdůležitější poznatky. V souvislosti se stanovenými cíly, lze za tyto poznatky považovat sestavené základních schéma vlivů působících na postoje mužů při plánování rodičovství (diagram 3) a pojmenování rolí, ve kterých by se mohl muž při plánování rodičovství realizovat (tabulka 1).

Diagram 3: Vlivy působící na postoje mužů při plánování rodičovství.



Zdroj: Vlastní výzkum.

Tabulka 1: Role muže při plánování rodičovství.

| <i>Role muže při plánování rodičovství</i> |
|---|
| <ul style="list-style-type: none">• <i>Role vyjednávače</i>• <i>Role živitele</i>• <i>Role zprostředkovatele rodinných hodnot</i>• <i>Role zprostředkovatele společenských zvyklostí</i>• <i>Role manažera vlastních potřeb</i>• <i>Role zprostředkovatele genetických informací</i>• <i>Role podmíněného pečovatele</i>• <i>Role citlivého partnera</i> |

Zdroj: Vlastní výzkum.

5. Diskuse

Jelikož se na výsledcích zpracovaných dat významnou měrou podílí mé vlastní postoje a názory, je celá diskuse vedena v první osobě jednotného čísla, abych dala najevo, že si uvědomuji existenci této skutečnosti.

Zpracovaná data jsem diskutovala s výroky z děl domácích i zahraničních odborníků na sociologii rodiny, genderové studie, vývojovou psychologii atd. V listopadu 2007 jsem se setkala s PhDr. Martinem Járou, psychoterapeutem, redaktorem, ředitelem neziskové organizace Ligy otevřených mužů, jehož názory, které jsem doslovně zaznamenala na MP3 tvoří významný zdroj pro kontrolu validity mých vlastních poznatků. Je samozřejmostí, že s nahráváním i s uveřejněním svých názorů v rámci této diplomové práce souhlasil.

Výpovědi respondentů jsou uváděny v doslovném přepisu. Pro zachování autenticity výpovědí jsem neopravovala nespisovné tvary slov.

Asociace k pojmu plánované rodičovství

Ať už jsem první otázku jakkoliv formulovala, jejím cílem bylo zjistit myšlenkovou asociaci mužů k pojmu plánované rodičovství. Jak říká Jára: „**Plánování rodičovství je pro každého jedince individuálně vnímaným pojmem. Jde o souhrn prostředků, kdy se lidé rozhodnou mít dítě, když chtějí, když se na to cítí**“.

Podle tohoto poznatku jsou postoje o významu pojmu plánování rodičovství ovlivněny naším okolím, dlouhodobým procesem socializace uvnitř rodiny, vrstevníků, školy a partnerů. I dotazovaní muži odpovídali na otázky významu plánování rodičovství rozdílně.

Pokud bychom jednotlivé asociace shrnuly do obecnějších kategorií, získali bychom obdobný seznam vlivů tak, jak jej uvádí Hašková (19): „Mezi okolnosti, které ovlivňují rozhodování českých mužů a žen o založení rodiny, patří jak indikátory strukturální, tak hodnotové. Preference a plány partnerů v interakci mají významný vliv na reprodukční chování jednotlivců i na jejich konečnou reprodukci. Zdali se rodičem stát nebo ne, mají vliv zejména takové okolnosti, jako je (ne)existence touhy po dítěti, situace v partnerství, partnerovy názory a požadavky, bytová situace a celková

ekonomická situace domácnosti respondenta. Strukturální okolnosti reprodukčního chování přitom uvádějí častěji rodiče s malým počtem dětí, zatímco vliv hodnotových orientací na rozhodování o založení rodiny uvádějí častěji bezdětní anebo naopak rodiče s větším počtem dětí.“

První kategorie výpovědí respondentů by se dala označit jako vliv partnerů, partnerské konstelace, vyznačující se zohledňováním socioekonomických podmínek a přání partnerky, což je spojeno s partnerskou dohodou.

Respondent R: Plánování rodičovství znamená, že už máme po škole. Musí se domluvit ty dva, prostě dostudovat, založení rodiny vyplyne. Respondent I: Nejdřív musíš mít s kým plánovat. Já jsem sám, tak ani neplánuju. Respondent Q: Musíš vědět, s kým chceš založit rodinu. Respondent E: My jsme se domluvili, že manželka dodělá školu, a pak tomu necháme volný průběh. Plánování dítěte by mělo být společná dohoda, nemělo by to být, že když ženská ztrácí partnera, vysadí prášky, aby otěhotněla, to už je stavěný na špatným základě. Respondent P: Plánování rodičovství pro mě znamená domluvu s partnerkou ve všech věcech týkajících se rodičovství. Respondent A: Hned se mi vybaví s manželkou domluva, kolik dětí a v jakým rozestupu. Respondent O: Plánování rodičovství je o domluvě, měli by se na tom dva domluvit. Partneři by o tom měli mluvit, i když to dítě ještě nemají. Když už dítě mají nebo čekají, tak si myslím, že už je pozdě. Respondent H: Někdo to rozhodnutí o dítěti na sebe vzít musí, záleží na tom, co je pro koho důležitější. Ve fázi užívání asi vzniká to myšlení, kdo to přebere, to záleží na domluvě. Respondent J: Podílet by se určitě měli oba, ale v praxi to tak většinou nedopadá. Spoustu lidí si to plánuje za sebe, potom si dokážu představit, jak vypadá ta praxe.

Jára ze své psychologické praxe s muži říká, že se stále častěji setkává se společnou dohodou obou partnerů. Pro současné mladé lidi je důležité něco dokázat, vytvořit zázemí, něco vydělat, k tomu přistupují partneři stejně.

Na to, že s úspěšnou dohodou partnerů o plánování rodičovství se pojí již odpovědný výběr partnera, upozorňuje *Respondent E: Důležitá věc, někde jsem přečetl nebo slyšel, že by se člověk měl zamyslet, než začne chodit s dívkou a říct si: Chtěl bych, aby tahle žena byla matkou byla mých dětí?*

Ačkoliv respondenti podmínky pro výběr partnera nepopisují, mohu se spokojit s vysvětlením Vágnerové (68), která říká, že každý člověk si vytváří představu žádoucího partnera ve vztahu k sobě samému, k vlastní osobnosti. V případě, že volba partnera probíhá odpovědně, jedinec vychází i z osobně významných hodnot, jako například věřící člověk hledá někoho stejně zaměřeného. Volbu partnera ovlivňuje i sociální zkušenost, především ta, kterou získal v průběhu dětství ve své orientační rodině.

Na význam vzájemné dohody upozorňuje Augustyn (2) když hovoří o poznatku, že žena a muž by se měli cítit odpovědní za početí nového života ve stejné míře. Příliš často, i v manželství, přesouvají muži téměř celé břímě odpovědnosti spojené se stanovením plodnosti a s početím nového života na ženu. Odpovědnost však dopadá i muže, protože ten je za život dítěte odpovědný ve stejné míře. Jeho odpovědnost je ještě větší v případě, že ženu svádí k soužití, ale vyhýbá se následkům s tím spojeným.

O volnosti, se kterou muži vstupují do vztahů, vypovídají dva respondenti. *Respondent U: Když z té péče o dítě bude chtít chlap z péče utéct, bude to mít snadnější. Záleží na povaze, může to být i obráceně. Větší procento bude asi nezodpovědných chlapů.* *Respondent H: Ženská chce mít jistotu větší než muž, muž vstupuje do svazku volněji.*

Pro muže je také při plánování rodičovství důležitá touha po dítěti. Posilována je o to více, čím více ji vyjadřují oba partneři.

Respondent G: Pokud jsou už oba aspoň trochu zajištěný, přijde touha po dítěti spontánně. *Respondent N: Děťátko jsme chtěli, bylo plánovaný a povedlo se. Oba jsme se na to cítili.*

Další kategorii výpovědí bych označila jako podmínku materiálního zajištění, kam patří příjmová a bytová situace, kterou muži často vnímají jako součást otcovské investice od dětí a rodiny (14).

Respondent S: Napadá mě jenom zázemí. *Respondent B: Zamyslet se nad tím, jestli bude kde bydlet a dostatek financí odpovídajících budoucím potřebám.* *Respondent U: Musím mít kde bydlet, abych koupil potřebný věci pro to dítě. Náplánuju si čas, kdy budu mít dítě, peníze, místo, kde budu bydlet.* *Respondent D: Člověk musí dokončit*

školu, sehnat si práci, pak o tom musí začít přemýšlet. Respondent L: Když o tom přemýšlim, abych mohl mít děti, musím mít dobrý bydlení a práci. Respondent C: Každý pár musí cítit na co má, schopnost páru to dítě uživit. Respondent M: Finanční stránka, bydlení, to je to hlavní, pak nějaký zaopatření těch dětí. Respondent J: Znamená to, že bych chtěl mít rodinu, ale jen za těch podmínek pokud je člověk soběstačnější a bude schopnější to uživit, mít stálou práci. Jinak by to bylo holý neštěstí, jinak to nemá význam. Respondent G: Důležitý je dostudovat, rozjet se v práci.

I přes důraz současných mladých lidí kladený na materiální zajištění, nebyly všechny odpovědi respondentů ve prospěch ekonomických faktorů. Respondenti přiznávali, že zajištění ekonomických podmínek je pro ně důležité, ale především proto, že společenské podmínky si to tak vyžadují. Nastavení nevyhovujících podmínek pro založení rodiny přičítali především rodinné politice státu.

Respondent N: S malým jsme nechtěli počkat dýl, ale teď si to trochu vyčítáme, hlavně s bytem. Trochu jsme v tom chvátli a to byla chyba. Podpora rodin je nízká, když má člověk dítě a příjem 7500, nemůže si tolik dovolit. Chtěli jsme mít dvě děti, ale nevíme, jestli budeme moc takhle žít za dva roky. Podpora státu tu není žádná, ty plány o rodině jsou tím hodně nabourány. Respondent D: Třeba finanční prostředky na podporu jsou spíš almužna. Stát si toho neváží, nepodporuje rodinu. Rodina upadá do pozadí. Respondent O: Je málo dětí, protože se lidi báli, že nebudou mít peníze pro děti, nebo radši jedou na dovolenou. Respondent S: Když stát chce, aby populace dorostla, dokáže to podpořit. Když se lidi budou cítit zabezpečený, budou mít děti. Lidi si to prostě spočítají. Respondent H: Spoustu lidí dneska plánuje, protože rodičovství je doprovázeno nejistotou, mají strach, že děti třeba neuživí, nezajistí dobrý bydlení. Plánování rodičovství je vlastně vytváření virtuálního světa, tak aby ten strach z nejistoty překryli. Hodně na lidi třeba podle mě působí média.

Někteří respondenti významný vliv státu dokazovali tím, že poukazovali na změny v podmínkách vhodných pro založení rodiny v souvislosti se změnou politického režimu.

Respondent Q: Odvolávat se na to, že když nemám peníze, děti mít nebudu, to je demagogie. Jenže stát tomu jen přispívá, nedělá takové podmínky, aby byly

zvýhodněný rodiny, kde jsou děti. Dřív měly páry větší sociální jistoty – že začnou na něčem budovat a rozvíjet. Dneska, aby si měla kde bydlet, tak se zadlužíš. Na lidi to hodně působí. Respondent K: Dneska lidi rodičovství odkládají, Dřív bylo dobrý zázemí, všichni museli pracovat, systém se postaral o děti, teď ve školkách není místo. Respondent L: Plánování rodičovství jen kvůli tomu, abych měl dobrou práci a bydlení je asi typické pro tuhle dobu. Bavil jsem se o tom s dědou, je to prej nesmysl. O dítě se dokážeš postarat i bez skvělého zázemí a správný je plánovat, až když se na to člověk cítí. Respondent T: Plánování rodičovství se před 20 lety neřešilo. Tenkrát to bylo jiný, měl jsem jistoty. Každý měl nějakou práci, každý peníze domů přines. Respondent A: Než bych chtěl mít děti, chtěl bych svoje bydlení, stálou práci. Dřív to bylo jednodušší s bydlením a s prací. Dneska, když to vidím u svých zaměstnanců, když chtějí mít rodinu, berou si obrovský úvěry, zadlužují se dopředu. Ví, že jenom jeden plat půjde na splácení, aby rodina mohla bydlet ve vlastním.

Výjimečně jsem se v odpovědích setkala s pozitivní reakcí na pomoc státu při zajištění rodiny a výpověďmi o tom, že rodinná politika státu by rozhodování mužů o plánování rodičovství neovlivnila.

Respondent R: Ani nemusí být tolik zajištěny sociální podmínky. Sociální systém je docela dobrej, hlady někdo neumře. Respondent O: Stát dávkami moc nepodporuje, je to spíš taková sranda, to by mě asi neovlivnilo. Respondent Q: Hodně lidí bere sociální situaci v úvahu na prvním místě, ale pro mě to není úplně nejdůležitější, lidi jí nadhodnocují. Respondent P: Je pravda, že hodně lidí dá na podporu státu, mě by tohle neovlivnilo, vždyť se každou chvíli ty podmínky mění.

Hašková (19) se zmiňuje o tomto postřehu ve svém výzkumu, když říká, že současní mladí bezdětní (i rodiče) se při rozhodování o vstupu do rodičovství, případně setrvávání v bezdětnosti, liší od starších ročníků bezdětných (i rodičů) tím, že kladou větší důraz na vliv jejich ekonomické situace. A jsou to také právě současní mladí lidé, kteří statisticky významně častěji než starší muži a ženy akceptují jako důvod pro celoživotní bezdětnost obavu z neschopnosti finančního zabezpečení rodiny. To může znamenat jednak jejich relativně větší ekonomickou nejistotu ve srovnání

se situací lidí, kteří zakládali své rodiny zejména před rokem 1989, ale také jejich větší finanční a majetkové nároky.

Ačkoliv i v tomto výzkumu respondenti z konečné fáze období rané dospělosti tento názor zastávají, pro malý výběrový soubor respondentů, nelze výrok brát jako potvrzenou hypotézu. Je to však významný signál pro důkladnější zkoumání, kvalitativními i kvantitativními metodami. Pokud by bylo možné vytvořit takové podmínky, aby mladé páry nekladly tak velký důraz na sociální situaci, mohlo by to přispět ke zvýšení porodnosti.

Je zajímavé, že muži z výzkumného souboru nezmiňovali metody antikoncepce (kontracepce) jako významný prostředek pro plánování rodičovství. Z dvaceti dotazovaných respondentů o ní spontánně hovořili dva respondenti. *Respondent F: Můžu plánovat verbálně, prakticky nějakými druhy antikoncepce. Respondent N: Ty dva by si měli hlídat plodný dny.*

Podle výpovědí bych na první pohled mohla usoudit, že plánování rodičovství je vítáno. *Respondent Q: Je dobrý plánovat, mít vysněnej ideál a jít si za ním a upravovat si ho podle vlastních okolností.* Tento postoj je však ve výpovědích zastoupen méně, než postoj vyjadřující nevýhody plánování rodičovství. *Respondent U: Ted' se plánujou až moc, tak, že se ani nenarodí. Lidi jsou moc rozmazlený, dělaj z toho víc, než maj. Respondent T: Plánovat by se asi nemělo. Není dobře stresovat se tím, že je chceš a nejde to. Hodně je to psychický, jsou zablokovaný. Respondent H: Já to neplánuju, je to normální přirozená věc, a když to přijde, tak to přijde. Nemá cenu to plánovat, přílišné plánování může vést až ke zkáze.*

Asociace k pojmu plánování rodičovství nejsou ovlivněny čistě pohlavím nebo osobností respondenta, významnou roli hrají sociální faktory. Domnívám se, že k nejvýznamněji působícím vlivům na postoje k plánování rodičovství se řadí přání partnerky a hodnocení její životní situace – věk, dokončení vzdělání. Respondenti asociují plánování rodičovství se vzájemnou dohodou s partnerkou. Jelikož hodnotí i její možnosti vhodné pro založení rodiny, lze tento vliv nazvat jako partnerské konstelace.

Jak říká Oakleyová (45), plánované rodičovství i bezpečná kojenecká výživa umožňují partnerským párům zvolit si, kdy budou mít děti a kdo je bude krmit. Plánované rodičovství je výdobytkem ve prospěch žen, zatímco umělá výživa je přínosem pro muže i ženy, protože umožňuje rozdělit jak práci, tak radost spojenou s péčí o dítě mezi lidi bez ohledu na jejich biologické pohlaví.

Ve výpovědích respondentů jsem našla svědectví o tom, že partnerce muži přisuzují roli budoucí matky – pečovatelky a sobě roli budoucího otce – živitele. Promítající se genderové rozdělení rodičovských rolí dokládám tím, že respondenti přisuzovali ženám za výchovu dětí větší zodpovědnost, samostatné rozhodnutí o plánování rodičovství chápali jako její přirozené právo. Ochota respondentů přijmout jednostranné rozhodnutí ženy o rodičovství záleží především na délce a kvalitě vztahu.

Maříková (33) tento poznatek potvrzuje, když hovoří o tom, že pokud rozhodnutí ohledně dětí činí pouze jeden z partnerů, pak je to daleko častěji žena než muž. Muž se často vzdává pravomoci činit rozhodnutí a přenechává je pouze na ženě.

Odpovědnost za dosažení materiálního zajištění většinou respondenti vztahují na svou osobu (hovoří v první osobě jednotného čísla), méně často na oba partnery.

Podle Dudové (14) je role živitele jeden z hlavních repertoárů otcovství. Uvádí, že i přes všechny změny, které otcovství prodělalo v posledních desetiletích, vztah otců k výdělečné práci se zásadním způsobem nezměnil, dimenze živitele je stále klíčová pro mužskou identitu. Muži jsou si vědomi obecného očekávání, že otec by měl finančně zajistit, žít rodinu. Tato norma je všudypřítomná, otcové se ale mezi sebou liší v tom, jak ji akceptují a nakolik se podle ní chovají.

Výpovědi respondentů upozorňují na další vliv působící na muže tak, aby zajišťovali materiální zázemí. Rodinná politika uplatňovaná v České republice upevňuje model tradičního rozdělení rolí mezi mužem a ženou tak, že muž má stále finančně výhodnější podmínky v zaměstnání, a tak péče o děti zůstává nadále na ženách.

Zázemí a vztah s partnerem jsou podle výpovědí respondentů nejčastějšími předpoklady pro to, aby mohl člověk začít plánovat rodičovství. Dle výpovědí respondentů jsem usoudila, že poměrně malý význam mají pro muže při plánování rodičovství techniky kontracepce (antikoncepce), i když v odborných publikacích

se pojem plánování rodičovství spojuje především s metodami bránění početí. Důvod, proč pro muže nejsou tyto metody podstatné, spatřuji v souvislosti s tím, že kontracepční metody přechází, díky hormonální antikoncepci, výhradně do rukou žen, a tak v tomto směru zůstává plánování rodičovství na nich.

Z uvedených asociací respondentů jsem vyčlenila nejvýznamnější role muže při plánování rodičovství. První roli jsem nazvala *rolí aktivního vyjednávče*, neboť muži s partnerkou o rodičovství vyjednávají. Partnerské vyjednávání je výsledkem existujících podmínek materiálního zabezpečení, kterým muži přisuzují velký význam, a tak se ztotožňují s genderovými stereotypy, které jim v rodičovství přisuzují *rolí živitele*. Do kontextu s plánováním rodičovství dávají nízkou podporu sociální politiky státu. Dopady sociální politiky se odráží ve snižujícím se počtu narozených dětí. Snahy mužů o materiální zajištění rodiny ještě více podporují tradičně genderové rozdělení rolí.

Představy o rodině

Kvantitativní výzkum věnující se otázkám plánování rodičovství současné mladé generace, ukazuje na trend, kdy si 2/3 oslovených respondentů ve věku od 15 do 40 let přáli mít 2 děti. Toto přání není ovlivněno pohlavím respondenta (62).

Obrázek 1. Počet již narozených a plánovaných dětí dle pohlaví respondentů. (v %)

| | Number of children* | | | | |
|-------|---------------------|---------|------------|------------|------------|
| | None | 1 child | 2 children | 3 children | 4 children |
| Women | 5.2 | 14.5 | 66.9 | 11.0 | 2.3 |
| Men | 2.8 | 13.1 | 71.7 | 11.0 | 1.4 |

Zdroj: *Naše společnost 2004, CVVM (62)*.

Rozhovory s muži poukázaly na to, že všichni dotazovaní jsou pro rodinu s dvěma a více dětmi. Odpovědi nebyly omezené pouze na počet dětí, zmiňovali další podmínky pro naplnění svého přání. Pro respondenty je při rozhodování o budoucím rodičovství významné přání partnerky.

Respondent B: Chtěl bych 2 až 3 děti, záleží ale na dalších na konstelacích – manželka, místo. Respondent J: Svoje děti bych chtěl maximálně 2, další bychom si chtěli s partnerkou adoptovat. Respondent L: Chtěl bych mít dvě děti, je to rozumovej výsledek. Striktně si na tom netrvám, záleží taky na partnerce, to bysme se museli domluvit. Respondent K: Partnerka zastala názor, že chce jedno dítě, eventuelně dvě, ale musel bych to uživit.

O jiném kontextu partnerských vztahů hovořil jeden respondent. Vypovídá, že by rodičem být nechtěl, zohledňuje především absenci stálé přítelkyně. *Respondent I: Od puberty myslím na to, že by děti nechtěl. Pak jsem o nich přemýšlel. Ted' jsem dlouho sám, bez partnerky. Už jsem si zvyk na pohodlí a klid, když jsem sám.*

V podmínkách pro založení rodiny mají významnou roli finance a materiální zajištění, význam tohoto předpokladu muži zmiňují z pozice role živitele, kterou od nich společnost očekává.

Respondent J: Já bych ani dvě děti nechtěl, kdybych je nedokázal uživit. Respondent M: Čím větší rodina, tím krásnější, ale nemůže si to každé dovolit, záleží totiž taky na spoustě jinech věcech, byt, partnerka, jestli budete moc. Děti jsou přínos společnosti, takže tři jsou taky dobrý, ale je obtížnější je zajistit. Respondent U: Chtěl bych dceru a syna, je to veselejší a přirozenější. Záleží na ale tom, jestli se má člověk dobře. Respondent L: Nechtěl bych mít jedináčka, ale tři děti už jsou asi moc velká odpovědnost. Respondent C: Cítím se na to, že uživím 3 děti, 2 chci určitě. Respondent A: První dítě bylo neplánovaný, druhý už jsem ani nechtěl, ted' už bych se nebál mít ani třetí, protože už jsem finančně zajištěnej.

V odpovědích respondentů se odráží ovlivnění vlastní rodinou, když respondenti hovoří o ovlivnění sourozeneckými konstelacemi. Ve svých rodinách našli vzor pozitivně působící na představy týkající se pohlaví, či věkového rozestupu mezi dětmi. *Respondent Q: Plno lidí vidí ideál ve své rodině, tři děti jsou ideální podle mě. Respondent M: Ideální je mít kluka a holku, 2 děti, jako to bylo u nás. Ten kluk může holku chránit. Respondent R: Chtěl bych 2 až 3 děti, je to větší sranda i zodpovědnost. Je to dobrý i pro ty děti, je to výhoda mít sourozence, můžu mluvit ze zkušenosti se ségrou. Respondent K: Chtěl bych mít dvě děti, to je ideální počet, jako my*

s bráchou. Ty dva se můžou vzájemně podporovat. Plánování rodičovství je i o tom jak by měl být ideální rozestup mezi dětmi. Respondent O: Chtěl bych 2 děti, kluk a holka, takhle jsem vyrůstal a vyhovovalo mi to, vycházím z toho, co bylo doma.

Ve svých rodinách respondenti nachází i vzor negativní, co se týče pohlaví, či věkového rozestupu mezi dětmi. *Respondent D: Chtěl bych dvě děti blízko sebe, kluka a holku, nejlépe. My jsme dva kluci a hodně věkově od sebe. Když jsou dva kluci, ženský hledají jinde, nemají tak blízko k mámě. Respondent K: My jsme byli s bráchou o šest let, to už se mi zdá dost*

Zvláštní skupinu respondentů, kteří na situaci v rodině hodnotili negativně, byli dotazovaní respondenti, kteří vyrůstali jako jedináčci, ti si přáli větší rodiny. *Respondent R: Pro mě je ideální počet dětí 3, já jsem byl jedináček, chtěl bych větší rodinu. Je to takový veselejší. Respondent G: Ideální počet je 2 děti, na pohlaví by nezáleželo. Vždycky mi někdo chyběl.*

Ideální věk pro založení rodiny nelze vymezit. Podle výpovědí jsem však i tak stanovila dvě základní dimenze pro stanovení ideálního věku pro založení rodiny. První spočívá v naplnění osobních priorit.

Respondent B: Ideální věk je subjektivní názor, můj názor je nejdřív si užít.

Respondent R: Ideální věk je, aby byl člověk trošku mladej, aby si to užil, i když dneska se to málokomu povede, tak 25 let. Maximálně si rodičovství užívám.

Respondent K: Je lepší mít vyšší věk pro to dítě. Když máš brzy děti, přijdeš o mladý léta. Pak ale třeba zase člověk z pohodlní a už se mu do takovejch povinností jako je dítě nechce. Respondent O: Ideální věk 28 až 30, líbí se mi ten věk, člověk není už hloupej, dítě je velká zodpovědnost.

Druhou dimenzí je kontext strukturálních možností, které se vztahují především k finančnímu zabezpečení.

Respondent F: Já si myslím, v 28, bych tipnul. Záleží na tom, abych je mohl aspoň trochu solidně zajistit. Respondent G: Tak za pět let, až skončím školu, to mi bude 27.

Respondent U: Jsem ve věku, kdy nad tím můžu přemýšlet, ale nejsem v té situaci, kdy nad tím nepřemýšlím. Respondent D: Věk je pro každého individuální, podle toho, kdy je schopnej uživit rodinu, třeba už i ve 20. Respondent L: Myslím si, že není důležitý

stanovit nějakou věkovou hranici, ale spíš přechod po škole, až když získáš zaměstnání a stálej finanční příjem. Respondent A: Člověk už něco prožil a hlavně se už trochu srovná v práci i finančně.

U respondentů jsem také zachytila ohleduplnost vůči věku partnerky. *Respondent J: Vymezovaný věk, kdy mít děti, nehraje roli. Role věku je důležitá pro ženu, je limitované ze shora. Přejde mi dost nezodpovědný mít děti v pokročilém věku. Respondent M: Záleží na přítelkyni, aby jí bylo aspoň 24. Rodičovství nejděl v 30. Respondent Q: Ideální věk není. Podle knížek je nejideálnějším plodným věkem ženy 18. až 30. Respondent I: Pro ženskou si myslím, že je ideální věk tak v 25, biologicky je ta ženská v nejlepší formě.*

Odpovědi respondentů na dotazy o představách ideálního věku vhodného pro založení rodiny a počtu dětí odpovídají trendům reprodukčního chování české populace, tedy mít alespoň 2 děti a tendenci oddalovat zahájení reprodukce. Bezdětní respondenti plánovali počet dětí v kontextu sourozeneckých konstelací ve svých rodinách. Jako bariéry pro naplnění svých představ o počtu dětí, respondenti uvádějí vliv strukturálních podmínek, především finančního zajištění a význam partnerského vyjednávání. Posouvání ideálního věku pro započetí reprodukce může být zapříčiněno studiem mladých lidí a s tím související prodlužující se ekonomickou nesamostatností. S ohledem na své potencionální partnerky – matky, respondenti zdůrazňují, stejně jako u sebe, potřebu finanční nezávislosti. Zvažováním biologických možností ženy, stanovují respondenti nejvyšší přípustnou hranici pro první mateřství do 30 let věku.

Muži přenáší do svých představ o ideálním počtu dětí zkušenosti z původní rodiny, konkrétně z nastavení sourozeneckých konstelací. V této souvislosti jsem roli muže nazvala jako *zprostředkovatele rodinných tradic*. Muž však v průběhu života zjišťuje, že tato přání naráží na řadu bariér a realita může odlišná. Záleží na partnerských konstelacích a přístupu k vyjednávání, kde má *rolí vyjednávače*. Po nalezení vhodné partnerky muž tak začíná hodnotit také její přání a souběžně s tím si uvědomuje nutnost se před příchodem dítěte materiálně zajistit. Během vyjednávání se postupně ztotožňuje s *rolí budoucího živitele*. Až nastavením vyjednaných podmínek se spouští reprodukce. V postojích k ideálnímu věku pro započetí reprodukce se odráží

osobní priority jedince, kdy muž jedná v *roli manažera osobních potřeb*. Někteří respondenti mají potřebu si užívat svobody, a naopak jiní respondenti si chtějí potomky užít v plné síle ve věku časně dospělosti.

Pokud zjištěné výpovědi shrnu, respondenti při představách o rodině vychází ze zkušeností z primární rodiny a osobních priorit. Při vyjednávání s partnerkou však zauímají roli vyjednávače, neboť zohledňují i její přání a možnosti. Do vyjednávání také zahrnují podmínku materiálního zajištění, přičemž přejímají roli živitele.

Postoj k roli muže při výchově dítěte

Další kategorie otázek se soustředila na to, jak se respondenti vnímají jako možný výchovný vzor pro svoje děti.

V rozsáhlém kvalitativním výzkumu s americkými otci byly identifikovány významné role otce, tak jak je viděli samotní otcové ve vztahu ke svým dětem. Výsledkem bylo stanovení 4 kategorií. Otec dítěti poskytuje stabilní podmínky pro život, doprovází dítě při poznávání vnějšího světa. Díky hrám a mazlení dítěti zprostředkovává tělesnou interakci a poskytuje emoční podporu (61).

Jára k tomuto tématu dodává: Feministické směry říkají, že muž nemá žádnou natolik specifickou vlastnost, aby bylo dítě o něco ochuzováno, pokud by muž při výchově chyběl. S tím však nesouhlasím, mnohé zdroje se shodují na tom, že otec dítěti pomáhá osamostatnit se, důvěřovat si, nalézt svoji identitu. Tuto schopnost lze vidět i v obyčejných činnostech, třeba to, jak rodiče přistupují k oblékání, jídlu, učení. Zdůrazňuji však, že nejvíce přínosná je přítomnost otce jako taková všeobecně. Chlapcům otec předává mužskou identitu a dívkám pomáhá se vůči němu vymezovat.

Respondenti, ať již verbálně či neverbálně, na otázku reagovali rozpačitě. Není to pro muže běžná otázka, sami sobě si ji ani nepokládají. *Respondent G: O tom jsem ještě nepřemýšlel. Respondent F: Nikdy jsem nepřemýšlel o tom, jakou budu mít roli jako táta.*

Při osvojování rodičovské role respondenti zmiňovali velký vzor u svých otců, případně rodičů, prarodičů. *Respondent L: Beru to ze své rodiny, otec je pro mě velkej vzor, chtěl bych to dělat jako on. Táta se snažil být hodně aktivní, aby mámě hodně*

pomohl. Respondent B: Dětem bych chtěl předat to, co rodiče mně. Respondent F: Vidím to v tom, co taťka přenechal mě. Respondent C: Když to беру z mužského hlediska, tak kluk nějaký vzor potřebuje. Táta mě třeba vzal na hokej, to byl pro mě skvělejší zážitek, když jsme šli na první hokej. Mám takovou možnost posoudit děti z děčáku, který rodiny mají, mají nejvzory ve svých vlastních rodičích, personál, to jsou ty nejhorší. I když je odkopnou, pořád jsou rodiče největší vzor. Respondent A: Do určitejších let byl můj ideál táta. A teď, když to hodnotím, tak ten otec furt vítězí. Respondent O: Jak být mužem to jsem nějak pochopil, hodně mě asi naučila prababička. Od 12 jsme s taťkou začali jezdit na chalupu a začali spolu dělat, s taťkou si hodně rozumíme v práci. Respondent S: To předávají rodiče, nebo i prarodiče. Člověk něco okoukává. Respondent K: Je to o slušnosti, ochotě pomoci druhým. To je taková pěkná vlastnost člověka, to vnímám z vlastní rodiny.

Respondent E: Pozoroval jsem hodně naše, jak se chovají k sobě, k nám k dětem, k ostatním, to mě vychovávalo. Respondent H: Důležitý je najít porozumění, mít dobrý pocit. Seš součástí kolektivu, je to jako by sis stoupla doprostřed řeky a snažila ses jí obrátit, aby tekla proti proudu. Vždycky jsem se snažil najít sám sebe, asi jsem měl hodně prostoru. Respondent K: Ovlivňuje tě veškerý prostředí, ve kterým se pohybuješ. Ovlivňuje tě to nevědomě, ani si to nepřipouštíš.

Respondenti podali konkrétní podoby svých představ a postojů vůči roli muže při výchově dítěte, přičemž předávají rodinné hodnoty nebo naplňují svoje potřeby.

Respondent R: Chci, aby to byli slušní lidi. Aby byly děti spokojené a slušné. Respondent I: Chtěl bych, aby z dětí byly slušní lidi, Kdyby kluk zlobil, asi bych se snažil být autorita. A strašně rád bych si s nima hrál a dováděl. Respondent L: Věnovat dětem hodně svého času, nebyť mrzout, k problémům se stavět pozitivně a řešit je. Hlavně je přivést k nějakým zájmům, vštípit přirozené hodnoty. Měl by být vzor, aby to vyplývalo z té jeho přirozené činnosti. Respondent G: Předával bych osobní zkušenosti v praktických stránkách života. Respondent B: Dobrou výchovu, zájem, rozvíjet se podle schopností a talentu. Respondent D: Určitě by ti každý rodič měl dát dobrý vzhování, rozvíjet dítě ve věcech v čem je dobrý, co ho baví. Nechápu, když si rodiče v 5 letech řeknou, čím by dítě mohlo být a tlačí ho do toho. Respondent

J: Je hloupý říkat konkrétní věci, tlačit dítě do svých rolí nebo manželky. Vštípil bych dítěti obecně pohled na život, pravidla jak by se mělo chovat. Respondent N: Třeba co se týče zručnosti, jestli je to přímo o ženě a o muži, to roli ani nehraje. Každý je jiný a to je to, co může předat.

Ve výpovědích se odráží tradičně genderově vnímané role rodičů při výchově dítěte, které respondenti získali sledováním blízkého sociálního prostředí, především v rodině. *Respondent R: Tatínek jim dá úplně jiné věci než maminka, třeba sport, práci. Respondent O: Záleží na výchově holky a kluka zvlášť. Mámy vedou spíš holky, tátové kluky. Tátové vedou spíš ke sportu, fyzické věci. Mámy spíš k citovějším věcem. Respondent T: Jde o to, jak se ten dotyčný k dítěti chová a působí po odborný strážce, technický strážce, jezdit s autem, vysvětlovat matematiku. Když byly menší, učil jsem se s nima. Respondent F: Mužské pohled na svět, protipól ženské citovosti. Trochu srandy proti mamce. U kluka technický dovednosti. Respondent S: Podle mě to je zabezpečit rodinu, aby jí nic nescházelo, ochránitel rodiny. Respondent M: Vedl bych ho ke sportu, zručnosti, jinak nevím. Vaření bych ho asi nenaučil, to dělá mamka. Nikdo ale snad znevýhodněnej není. Respondent C: Dát dětství, vést ke sportu, výlety, vedení k zálibám, kroužkům. Respondent P: Chtěl bych jim dát to nejlepší, ale dost záleží na tom, jestli by to byla kluk nebo holka. Klukovi se spíš věnuje táta, holkám máma.*

Maříková (35) vybízí, abychom si uvědomili, že otec a matka jsou v naší kultuře 20. století pojímáni jako dvě rozdílné, avšak doplňující se osoby. Zatímco otec má plnit roli instrumentální (živitel, ochránce) a symbolickou (nositel původu, autority), ženě je komplementárně vymezena role expresivní, citová. Zatímco muž se nemá projevovat emocionálně, žena starající se o domov má být jemná, milující, „mateřská“ – má se starat o zabezpečování citových potřeb členů své rodiny. V tomto „tradičním“ pojetí jsou obsahy rodičovských rolí chápány jako přirozené. V takové situaci je na muže a ženy vyvíjen silný nátlak a rodičovství se v konečném důsledku stává vysoce závaznou sociální normou.

Další podotázky týkající se významu muže při výchově dítěte jsem zaměřovala na situace, kdy otec v rodině chybí, čímž jsem sledovala postoj k zastupitelnosti otce

v rodině. Respondenti roli muže při výchově dítěte chápali jako nezastupitelnou. *Respondent Q: Záleží na dominanci rodičů, ale pokud chybí otec, chybí hodně. Děti se hodně učí příkladem, něco si tam pak doplňují. Co mám teď zkušenosti, je daleko horší rodina bez otce. Holky nebo kluci si nějak přivyknou na matky, otec je spíš takovej nenahraditelný. Respondent B: Chybí mužská část výchovy – respekt, tvrdší přístup. Je to jako jing a jang, Miller a Thurgau, mateřská a otcovská láska.*

Vyskytovaly se ale také názory, které absenci otce v rodině nevnímaly jako velký nedostatek, bez ohledu na to, jestli respondenti byli z úplných nebo neúplných rodin. Pokud zastupitelnost otce ospravedlňovali, poukazovali na přítomnost mužského vzoru v okolí dítěte. *Respondent M: Myslím si, že na dítěti to nějak není znát, když tátu nemá. Časem si toho tátu najde v někom jiným. Dítě je víc upnutý na matce, ale je to tím, že od porodu je u matky. Respondent F: Moc se o to nezajímám, v mém okolí nikdo není. Nemůžu posoudit, jak to má vliv na dítě, když nemá tátu. Jestli dítě opravdu potřebuje mužskej vzor nebo ne, to nevím. Určitě jsou vždycky aspoň nějaký chlapi v okolí toho dítěte. Respondent C: Kluk chce oporu, když tátu nemá, nikdo mu ho nenahradí, ale oporu si najde třeba ve svém kamarádovi, dědovi. Respondent H: Dítě si najde, co potřebuje, pokud má ten prostor, najde si ho v dědovi, v babičce, i mimo domov. Já představama moc nežiju, já žiju tím životem, tím co je, tím co se tvoří.*

V situacích, kdy se respondenti setkali s chlapcem vyrůstajícím bez otce, uváděli i příklady toho, jak se to na chování chlapce projevilo a poukazovali především na ochuzení v oblasti zralosti osobnosti, která se v některých situacích projevovala problematickým vyjednáváním s mužskými autoritami. *Respondent C: Na vojně se to poznalo, kterej kluk byl z neúplnejch rodin. Byli míň psychicky odolnější a dostávali pořádně zabrat, takový slečinky. Respondent J: Otázka mě přivedla na zajímavou myšlenku, když jsem se jednou bavil s kamarádem, kterej vyrůstal bez otce. Neví jak se chovat k dospělým chlapům, mnohem líp vychází s ženskejma. Mužskou autoritu neposlouchá, na protest, ani nebyl zvyklej to dělat, nemohl se to ani naučit, když měl jenom mamku. Respondent S: Já zkušenosti mám od svejch kamarádů, když mají*

problém, nemají se na koho obrátit. Hůř zvládaj některý věci. Kdo měl jenom jednoho z rodičů, pak se o to dítě stará víc, chce mu vynahradiť to, co on neměl.

Odůvodněním významu přítomnosti otce při získávání mužské identity je skutečnost, že každý chlapec potřebuje nějaký mužský vzor, o který by se mohl ve vztahu důvěry a přátelství opřít a vyzrát tak k opravdové mužnosti. Syn formuluje svou mužnost k obrazu a podobě otce nebo jiného muže, který ho doprovází v dětství a dospívání. Otec je pro malého chlapce ideálem a vzorem k pronásledování. Chlapec od otce očekává mužný postoj, který by se vyznačoval osobní pravdivostí, odvahou, přátelstvím, tvořivostí, chráněním slabších (2).

Výjimečně se v odpovědi respondenta objevilo, že pokud by otec v rodině nebyl, chyběl by hlavně matce. *Respondent E: Chyběl by ženě jako partner, jako manžel. Důležitá role otce je, že se zastane před dítětem matky. Ta opora pak chybí i matce.*

Představy o tom, jakou roli budou muži hrát při naplňování své rodičovské role, jsou tématem pro problematiku plánování rodičovství. Samotné představy o tom, jak děti vychovávat a co jim předávat, mohou povzbuzovat k pozdějšímu aktivnějšímu zapojení. Z představ o výchově dětí je možno vysledovat nejvýznamnější vlivy, které působily na utváření postojů k roli muže v rodině. V první řadě uváděli respondenti vliv svých rodičů, především otce, rodičů a prarodičů.

Význam rodiny při vytváření postoje k otázkám rodičovství lze doložit Matějčkovým (39) tvrzením, že rodičovské postoje mají dlouhý vývoj. Začátek je ve vlastní rodině a ve zkušenosti dítěte s vlastními rodiči nebo s náhradními rodičovskými osobami, neboť nezapomínejme, že dítě za své lidi přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají. Z toho ovšem mezi jiným vyplývá, že lidé, kteří žádnou zkušenost s rodiči a svými lidmi nemají z doby svého dětství, jsou v určitém nebezpečí, že jejich rodičovské postoje se budou vyvíjet chudě a nedokonale.

Při vytváření názoru o konkrétní náplni otcovské role respondenti zmiňovali hodnoty a možnosti, které jim během dětství poskytli jejich rodiče, případně pečující osoby. V představách mužů se významně objevuje genderové rozdělování rolí rodičů, které otcům přisuzuje dítě rozvíjet k technickým stránkám, sportu, kroužkům. Případně způsob výchovy rozdělovali přímo podle pohlaví dítěte, či pohlaví rodiče. Význam otce

při výchově a spokojenost partnerského vztahu dal do souvislosti pouze jeden respondent, který se ale, dle svých výpovědí, zabývá filozofií partnerských vztahů již delší dobu.

Představy o významu muže při výchově dítěte se mi logicky pojí i s otázkou, co dítěti chybí, pokud vyrůstá bez otce. Na nenahraditelnosti otce stavěli jen dvě výpovědi respondentů, ostatní se spíše přikláněli k postoji, že nahraditelný je. Nahraditelnost však spočívá v postavě konkrétního otce, nikoliv v nahraditelnosti mužského vzoru. Jak respondenti uváděli, chlapci potřebují pro naplnění své mužské identity vhodný vzor, který ale mohou převzít od mužů i mimo rodinu. Cenné byly i výpovědi respondentů, kteří čerpali ze svých zkušeností, když se setkali s mladými muži vyrůstajícími v rodinách bez otce, u těchto mužů vyzorovali obtíže při kontaktu s mužskými autoritami.

Na otázku, co chtějí jako otcové svým dětem předat, reagovali respondenti spontánně uvedením příkladů toho, co jim dali jejich vychovatelé, což poukazuje na silný vliv pečujících osob, již od raného dětství. Respondenti na základě počáteční socializace ve výchovném prostředí získali *rolí zprostředkovatele rodinných hodnot a zprostředkovatele společenských zvyklostí*. Zatímco v roli, kdy předává abstraktní rodinné hodnoty, stává se muž *projektantem osobností potomků*, v roli, kdy předává společenské zvyklosti, se odráží působení genderových stereotypů, ve kterých se muž stává *živitelem, ochránitelem a volnočasovým instruktorem*.

Postoje k významu dítěte v životě člověka

Diskuzi k podkapitole lze uvést tradičně vyjadřovaným postojem k významu dětí dvěma citacemi.

„Jaké hodnoty dítě přináší modernímu člověku? Co nás racionální příslušníky moderní technologické a informační společnosti vede k tomu, že děti chceme a že je ve většině případů máme? Většinu z nás při hledání odpovědi na otázku, proč lidé mají děti, okamžitě napadne, že v tom je rozmnožovací instinkt. Není to bohužel tak jednoduché.“, říká Rabušic (52).

„Tradiční odpověď na otázku proč mít děti, často zní, že je to dáno naší instinktivní výbavou, kterou jsme dostali jakožto živočišný druh do vínku spolu se všemi živými tvory na této zemi. Je tu pud rozmnožovací, jehož podstatnou součástí je pud pohlaví, který zajišťuje zplození potomstva, a pud rodičovský, který dále zajišťuje ochranu a další vývoj potomstva už zplozeného. Mít děti je tedy v souladu s přírodní zákonitostí – nemít děti je podle této představy něco proti přírodě.“, uzavírá Matějček (38).

Respondenti na otázku zpočátku reagovali rozpačitě, nad otázkou déle přemýšleli. *Respondent N: Nad tím jsem nikdy nepřemýšlel. Respondent G: O tom jsem ještě nepřemýšlel. Respondent H: Nevím, nikdy mě nenapadlo nad tím přemýšlet, nepřipadá mi to jako důležitá otázka.*

Ve svých výpovědích zastávali názor, že je to instinktivní záležitost (*Respondent B: Je to pudová záležitost. Respondent D: Je to evoluce, je to příroda. Respondent S: Je to pokračování. Je to podle mě trošku i geneticky, každý zvíře se chce se rozmnožit.*), ale také možnost předávat své hodnoty.

Pro vysvětlení významu dítěte v životě člověka, respektive muže, byly výpovědi respondentů vsazeny do Matějčkova pojednání o naplnění lidských potřeb.

Potřebujeme stimulovat, náležitě zásobit podněty, takové, jaké dává živý tvor. Dítě je předmětem našeho výchovného působení a současně ovlivňuje nás, vychováváme je a současně jsme i sami vychováváni (38). *Respondent O: Je to radost, vidět děti. Respondent K: Máš zpestření, je to hezký. Respondent G: Děti jsou radost. Respondent Q: Přesouvá svojí radost do těch dětí. Respondent H: Mít dítě, rodinu, je to nejkrásnější čeho můžeš v životě dosáhnout.*

Potřebujeme smysluplný svět. Dítě dává našemu myšlení a jednání směr a cíl. V dětech bude pokračovat všechno, co jsme jim mohli předat za dobu vzájemného soužití. Je to celá stavba jejich osobnosti, která vyrostla tvořivým dílem naší výchovy. To z jejich života nezmizí, ale bude se předávat dalším a dalším generacím (38). *Respondent D: Člověk když může, měl by život dát. Člověka to nějak obohatí. Respondent M: Děti obohatí to život. Respondent T: Když tu nejsou, člověk neví, co*

dělat. Respondent A: Co buduju a tohle všechno, je pro ty děti. Nejdřív děti, rodina, pak teprve zbejvá pro mě.

Potřebujeme životní jistotu. Díky dětem, budeme mít stále někoho, kdo je vázán hlubokým citovým poutem. Pořád budeme mít na koho myslet. V pozadí je vždy představa, že ve stáří bude o nás postaráno. Máme se o koho postarat – kdo se jednou postará o nás. Máme komu odkázat svůj majetek (38). *Respondent O: Aby se o tebe měl, kdo starat, když seš starej. Respondent I: Děti lidi chtějí asi proto, aby se o ně měl kdo starat, aby na ně měl kdo vydělávat, až budou starý.*

Potřebujeme pozitivní identitu čili vlastní „Já“. Dítě nám přináší společenskou hodnotu rodičů. *Respondent B: Můj celkový dojem z otcovství je, že není sranda naučit se s tím človíčkem žít a fungovat.* Vystupujeme z anonymního davu a stáváme se zcela určitou rodinou se svými potřebami, nároky a právy. Můžeme dávat rady a předávat zkušenosti, můžeme se o tom bavit s ostatními rodiči i nerodiči (38). *Respondent B: Jsem hrdý na to, že jsem táta a rád se o to podělím.*

Potřebujeme otevřenou budoucnost, naději, životní perspektivu. S dětmi osobní čas přesahujeme, oni tu budou, až my nebudeme. V dětech bude pokračovat všechno, co jsme jim mohli předat za dobu vzájemného soužití. Je to celá stavba jejich osobnosti, která vyrostla tvořivým dílem naší výchovy. To z jejich života nezmizí, ale bude se předávat dalším a dalším generacím (38). *Respondent F: Aby nás jen tak nenahradily, aby se češi rozrostli. Respondent N: Třeba děti ten svět změň, aby byl lepší. Respondent D: Když má kariéru, vydělává si, má dobrej pocit z materiálních prožitků, ale ve stáří mu to musí být ve vnitř strašně líto, že nedal život. Respondent S: Člověk tady musí něco nechat. Respondent P: Díky dětem zachováš svůj rod.*

Respondenti navíc smysl v dětech vidí jako situaci pro posílení vztahu. *Respondent B: Je to ve vztahu vyšší level. Respondent G: Děti jsou taky vyvrcholením vztahu. Respondent Q: Cílem manželství je mít děti, předat život dál. Lidi mají jako prioritu děti, ale prioritou je ten vztah.*

Otázka proč mít vlastně děti měla zmapovat vztah otců k otcovství obecně. Je to téma, o kterém se příliš nemluví, které přijde všem lidem samozřejmé. Respondenti

obtížně formulovali své odpovědi, které byly stručné. Zdroj těchto obtíží lze hledat v tom, že respondenti nečerpali ze zkušeností, ale z vlastních pocitů.

Podle vývojové psychologie i studií o vývoji otcovství se hovoří o tom, že vyjadřování pocitů dělá mužům obtíže, přičemž velmi populární je zdůrazňování rozumu, logiky a věcnosti mužů. Tím, že jde mužům více o věc, zásadu, logiku či pravdu, se vyhýbají ovlivnění vcítěním se do druhého i vlastními emocemi (50).

Nicméně výpovědi také potvrdily, že muži v dětech, i když nepřímo, spatřují naplnění vlastních životních potřeb, méně často jako prostředek pro upevnění spokojeného vztahu s partnerkou. Jako prostředek k jejímu naplnění hrají muži *rolí manažera vlastních potřeb*.

Postoje respondentů k rodičovské dovolené

Problematiku aktivní péče o děti mužem v České republice nastiňuje Šmídová (63): „Byť je muž angažovaný v soukromé sféře u nás zatím spíše vzácností, nabízí se podle mého soudu jako jedno z reálných východisek z nynější situace, kdy je stále obtížnější skloubit (nutné) uplatnění na trhu práce s rodinným životem – s dětmi. Aby se takový trend mohl rozvinout, je třeba podporovat veřejnou diskusi o toleranci, hodnotovém posunu a postupné generační proměně modelů mužství. Ti muži, kteří se vydávají proti proudu dominantního modelu, ať už jde o jejich vědomý osobní projekt, volbu, či jakési přirozené vylnutí situace, nebo z nouze ctnost, mají můj obdiv. Představují pro mě smysluplnou cestu životem.“

Otázky vztahující se k tématu rodičovské dovolené muže nejvíce odkryly lpění mužů na tradičně rozdělených rolích. Výpovědi respondentů dokazují, že dělení rolí při péči o děti vychází hlavně z biologických rozdílů, které ženám poskytují výhodnější podmínky k tomu, aby se staraly o děti.

Podle Dudové (14) jsou první roky života dítěte pro naprostou většinu mužů obdobím, kdy do péče o děti příliš nezasahují. Mají pocit, že mezi dítětem a matkou existuje jakési magické pouto, do kterého nejsou zahrnuti. Stojí na okraji dyády matka – dítě a svou hlavní úlohu spatřují v jiných než pečovatelských aktivitách.

Respondent R: Chvíli jsme se o tom bavili, ale nechtěl bych. Matka má být doma s dítětem. Respondent B: Taky to takhle vychází z přírody. Kde jinde se v přírodě o děti stará sameček?, Otázka kojení, vztah matka – dítě už od porodu. Respondent Q: Nejde o to někomu něco diktovat, já bych to právo ženský neupíral, myslím si, že je na to líc vybavená. Respondent E: Myslím si, že dítě v prvních letech fixovaný na maminku, podle mého názoru tohle období spíš patří matce. Respondent U: Ženská je k tomu udělaná, aby, když je dítě malý, se o něj starala. Nepřijde mi to nějak oddiskutovávat. Respondent J: I když třeba něco chlap nenahradí, třeba kojení. Respondent L: Mně by se líbilo, kdyby manželka s tím dítětem zůstala doma prvních měsíců, a pak bych s tím dítětem zůstal doma já, rozhodující je první půl rok kvůli kojení.

Odkazování se na biologické rozdíly však může být jen „zástěrkou“ tradičně vyznávaných genderových stereotypů. *Respondent U: Je to ekonomický manévr pro ženy manažerky. Věřím, že bych to zvládnul, ale víc se mi zamlouvá varianta ženy na mateřské a velká podpora muže po pracovní době. Ze své strany bych v mém výkonu rodičovský dovolený nesměl vidět ústupek, že ona se chce nějak realizovat, to já bych nedospustil. Žena by měla být ráda, že bude doma s dítětem, co lepšího by jí mělo potkat. Respondent B: Kdybychom měli oba stejné platy, určitě by na mateřskou šla žena. Takhle ta role vychází ze společenských zvyklostí. Respondent Q: Nemyslím si, že je třeba to měnit, do teďka to šlo, teď je jiná doba, tak proč to měnit. Myslím si, že je to zažitý správně. Je tady otázka i zaměstnavatelů, většinou chlapi tlačí do kouta. U žen je to očekávaný, zaměstnavatelé očekávají, že mladý ženský půjdou na mateřskou. Myslím si, že je to zažitý správně. Je dobrý to přizpůsobit a ne dělat to proto, že je to moderní. Respondent T: Záleží, jestli by se chlap ponížil k tomu, aby šel na mateřskou. Respondent C: Je to nemoderní, zvláštní, když ženská chodí do práce a chlap je doma s dítětem.*

Ať se snažíme změnit tradiční postavení ženy vzhledem k její biologické roli jakkoliv, směr této změny zůstává otázkou svobodné volby a výběru hodnot. Tradiční názory, které se udržovaly po dlouhou dobu, mají pozoruhodnou sílu přetrvávat i bez rozumového opodstatnění, jen díky emociálnímu, často iracionálnímu přesvědčení. Jakoby ani žádnou základnu nepotřebovaly (45).

Běžně se argumentuje tím, že žena rodí a kojí děti, a proto má lepší předpoklady o ně pečovat, což jakoby automaticky znamenalo, že o ně bude primárně pečovat ona po celé jejich dětství a navíc bude pečovat o domácnost i o manžela. Paradoxně se na reprodukci tohoto stereotypu podílejí významně právě ženy, když se své role specialistky v péči o děti nechtějí vzdát (24).

Respondent K: Já jsem o tom i s partnerkou polemizoval, ale neprošlo to. Ženy asi mají přednostní právo v tomhle rozhodovat a nemá cenu jim to vymlouvat.

Někteří respondenti měli s představou sebe samého, jako otce na rodičovské dovolené, spojeny až nepříjemné pocity. *Respondent C: Že bych měl vyloženě zájem, šel bych, kdyby mě k tomu partnerka vyloženě nutila. Radši budu makat, než todleto. Já bych sám asi nešel, nejsem ten typ. Respondent S: Asi by mi někdo musel pomáhat, sám bych se asi zbláznil. Já osobně bych do toho asi nešel, v nejhorším případě asi jo. Respondent O: Ted' to vidím u ségry, přijde mi děsivý starat se o roční dítě. Nedokážu si to představit, že bych ho měl přebalovat.*

Jsou však i respondenti, kteří naopak tuto možnost brali jako výzvu. Jejich představy o povinnostech spojených s rodičovskou dovolenou mohou být zkreslené. *Respondent M: Ale chtěl bych si to i sám zkusit, to musí bejt velká paráda. Respondent L: Mě tahleta možnost docela fascinuje, jednou jsme se o tom bavili s kamarádem. Možná to bylo jako ze srandy. Možná jsou to idealizovaný představy, že bysme se o děti s tím kámošem starali společně. Respondent K: Klidně budu doma na rodičovskej. Baví mě hrát si s dětma, bejt s nima.*

Pro ty respondenty, kteří roli muže na rodičovské dovolené schvalovali, by byla nejvíce rozhodující otázka finančního zajištění. *Respondent M: Podle mě je to úplně normální, že se chlap stará o dítě, třeba když má ženská větší příjem. Respondent L: Přihlídnul bych k platu, neviděl bych problém v tom, že já bych se staral a ona šla do práce. Respondent C: Prvotní motivací by byl příjem. Respondent A: Kdyby ta manželka měla vybudovaný lepší místo a i peněženě, kdyby dokázala živit rodinu, z toho pohledu by mě to vůbec nevadilo. Vůbec by mi nevadilo, kdyby manželka táhla rodinu a já se staral o děti. Respondent P: Na rodičovskou bych šel, kdybych musel, hodně by asi záviselo, kdo by líp zajistil rodinu. Respondent G: Na rodičovskou bych*

šel, hlavní motivace by asi byly lepší finanční podmínky v práci partnerky. Respondent K: Pokud bude žena vydělávat víc, klidně budu doma na rodičovskej. Respondent D: Ženská i chlap by museli mít srovnatelný podmínky. Myslím si, že v té situaci, ve které teď jsme, bysme si to teď dovolit nemohli přehodit si role.

Aktivní otcovství se ve společnosti setkává s řadou bariér. Někdy „jen“ naplňuje přání partnerky či očekávání vašeho okolí. Muži se často cítí rozpolceni mezi přáním být aktivním tátou a nutností postarat se rozumným způsobem o rodinu. Muži přijímají roli (hlavního) živitele, protože mají zpravidla pořád ještě vyšší příjem než ženy (54).

Pro výměnu rodičovských rolí by rozhodla také kariéra partnerky. *Respondent Q: Kdyby to bylo nutný, kvůli kariéře partnerky, dlouho mimo, vadilo by jí to z jejího osobního pocitu. Respondent C: Pak taky kariérní postup ženy, když je logické postup. Ženská na rodičovskej je mimo společnost, je upnutá, když jí někdo nepomůže, může se z toho zbláznit. Respondent O: Ségra je chytřejší, šikovnější, je užitečnější v práci, buduje kariéru. Spíš je to o kariéře, když chlap chce zůstat doma, tak proč ne. Já to schvaluju. Respondent H: Já bych na rodičovskou dovolenou šel hned, je to přirozená věc starat se o děti, nezáleží na tom, jestli je to matka nebo otec. Záleží ale třeba taky platu, na zaměstnání.*

Jako prostředek pro nastavení těch nejvhodnějších podmínek pro výchovu dítěte respondenti zmiňovali partnerskou dohodu. *Respondent T: Okolnosti by přispěly, je to o vzájemný dohodě. Dohoda rodičů směřuje k dítěti, aby mu dávali to nejlepší. Respondent Q: Péče o dítě je kompromis, manželé se musí dohodnout, kdo bude vychovávat. Je jedno, jestli na malý dítě působí otec nebo matka, dítě vnímá jen ty rodiče. Jde o to, dát jim jinou možnost. Respondent U: Šel bych v případě, že by to ze situace vyplynulo jako jasně na naší vůli nejlepší řešení.*

Výjimečně respondenti přisuzovali výhody výkonu rodičovské role ve vztahu k dětem. *Respondent D: Přípustný to je, bejt s dětma je náročný fyzicky, ale zase ho to naplní něčím jiným. Respondent J: Chtěl bych si vyzkoušet, ale možná by to mělo dopad i na dítě. Co vim, dítě se upne v prvních měsících na člověka, kterej o něj pečuje.*

Snahu o to rozšířit povědomí o rodičovské dovolené dokládá, že někteří muži se o této možnosti dověděli z médií. *Respondent L: O možnosti jít na rodičovskou, jsme si s kamarádem přečetli v novinách. Taky, když vidíš v televizi nějakého známého člověka s dítětem v šátku na břiše, to hodně na lidi působí. Respondent S: Viděl jsem to párkrát v televizi, to je asi všechno, záleží to na typu člověka. Respondent Q: Viděl jsem nějaký dokument, porovnávaly se tam státy EU o rodičovský dovolený mužů.*

Otázky k rodičovské dovolené muže u respondentů vzbudily odezvu, alespoň co se týče v rozsahu uváděných postojů. Ze všech kategorií pokládaných otázek, jsou odpovědi nejvíce ovlivněny společenskými zvyky. Mnoho mužů se odvolává na vhodnost matky o dítě pečovat kvůli jejím biologickým dispozicím. Kromě kojení si však na žádné jiné konkrétní dispozice nevybavovali.

Takto vybízejí k participaci autoři publikace pro nastávající otce (54): „Je jasné, že těhotný nejste vy, ale vaše partnerka. A vaše dítě nebudete rodit ani sám kojít. To jsou však jediné rozdíly! Není jich více ani méně. Dnes naopak sami přemýšlíme, co znamená připravovat se na otcovství a pak se také skutečně otcem stát. Společně chceme aktivně prožívat těhotenství i porod a od začátku budovat intenzivní vztah ke svému dítěti. Jako muži spatřujeme dnes svoji roli už nejen jako živitelé rodiny či asistenti. Víme, že máme velkou úlohu v rozvoji a výchově dětí a chceme se jí spolu se svou partnerkou ujmout. A i pro sebe chceme využít šance, které nám tato nová role nabízí, a plně si užít zábavy, kterou život s dětmi tak často poskytuje.“

Kromě biologických rozdílů muži často lpí na rozdělení rolí tak, jak to vychází ze společenských zvyklostí, genderových stereotypů. Někteří se s těmito stereotypy zcela ztotožňují a výměnu rolí de facto odmítají, pro jiné by rodičovská dovolená nebyla problém, ale všichni by zvažovali, jak se záměna rolí promítne do rodinného rozpočtu. Význam také přikládají profesnímu růstu partnerky. Zvažování těchto faktorů si vyžaduje dohodu partnerů.

Představy mužů o rodičovské dovolené jim mohou přinášet nepříjemné pocity, především v souvislosti s manipulací s dítětem a hygienickou péčí. Připouští ale, že by se manipulace dala naučit. *Respondent I: Umím se postarat sám o sebe, uměl bych i o to malý. Snad by se to dalo naučit.*

Pečování muže o dítě podporoval již Matějček (37), když říkal, že by bylo jen dobře zájem mladých mužů o děti povzbuzovat a posilovat. Onu přírodou uloženou mužskou vybavenost instinktivními mechanismy vůči malému dítěti pěstovat a kultivovat.

Představy jiných respondentů o rodičovské dovolené muže, které jsou pozitivní, se pojí se zábavou. Jen málo respondentů si spojuje význam rodičovské dovolené pro vztah dítěte s otcem. Na snahu organizací rozšířit povědomí o rodičovské dovolené muže poukazuje skutečnost, že muži zmiňují pořady, které viděli v televizi, či články které četli v novinách. Spíše však na ně nezapůsobily, větší důležitost přikládají vlastní „nátuře“, díky které by to nezvládli.

Ve výběrovém souboru byl dotazován jeden muž na rodičovské dovolené. Jedna výpověď proti devatenácti dalším neprokáže žádná obecně platná fakta, ale rozdíly ve vnímání rodičovské role a rodičovské dovolené jsou natolik výrazné, že v závěrečné části diskuse, uvádím zkrácenou verzi našeho rozhovoru: *Respondent N: Než se měl narodit syn, dávali pořad Táta mámou, ten dokázal hodně napovědět. To jsem si nikdy před tím neuvědomil, až po jeho shlédnutí, že když se budu o syna starat, budeme mít k sobě větší pouto, než když budu chodit do práce a vídat ho 4 hodiny denně. V tom jsem viděl tu výhodu. Asi takováhle nějaká kampaň tady byla, ale moc se o tom nemluví a takovejhle jeden pořad moc nezmůže. Pohled na rodičovskou dovolenou, záleží hodně na lidech. Mýho kamaráda jako první zajímalo, jak mi jde přebalování. Lidi mi říkají, že mám dovolenou, ale abych pravdu řek, vzpomínám často na práci, víc jsem si odpočinul. Dokud si to nevyzkoušíš, nemůžeš se s nima ani o tom bavit. Možná, že ženský nějakou výhodu mají, ale myslím si, že se to dá naučit, přizpůsobit se. Myslím si, že žena to nemá jednodušší, že by měla nějak navrch. Měl jsem problémy s prací, šéf to nedokázal pochopit. Většinou je to o tom, že muži si vydělávají víc, kdyby to bylo obráceně, tak si myslím, že se to otočí.*

Pro muže bývá zkušenost s péčí o dítě a domácnost většinou nesmírně cenná a zajímavá, protože si vlastně uvědomí, kolik "neviditelné" práce ženy běžně vykonávají, a také si většinou během této doby vybudují velmi úzký vztah se svými dětmi. Důležitý je rovněž kladný dopad na stmelení nukleární rodiny a posílení

vzájemných vazeb mezi jejími jednotlivými členy, kteří si musí většinou více vzájemně pomáhat (65).

Zásadní otázka, kterou si v souvislosti s genderovou rovností v rodině Maříková (32) klade, se ptá na to, nakolik je možné dosáhnout individuálně rovnosti v rámci páru v jinak sociálně nerovných genderových vztazích? I pokud dochází k nastolení rovnosti na úrovni dvojice a i pokud se v rámci páru muž a žena vzájemně shodně oceňují, podle svých skutečných kvalit a schopností, vzhledem k přetrvávajícímu nerovnému oceňování mimo rodinu, se nedá hovořit o významném posunu od nerovnosti k rovnosti. I když každý jednotlivý případ může napomoci nabourávat určité stereotypní představy spojené nejen s otcovstvím, mateřstvím, resp. s konkrétním genderem, k zásadnímu „průlomů“ na úrovni společnosti dochází až v momentě zpochybnění legitimacy určitého typu percepce a reflexe sociální reality. Bude-li tedy prostor rodiny a domácnosti vnímán a bude-li fungovat jako další prostor, který muži mohou dobýt, kde mohou získat (nové) výhody, nic zásadního se nemění a nezmění.

Zatímco před dvaceti lety, byla představa muže na rodičovské dovolené nepřijatelná, současní mladí muži tuto možnost vnímají pozitivně, i když nelze říci, že všichni s výměnou rodičovských rolí souhlasí. Největší motivací pro výměnu rolí je nastavení finančních podmínek, které ústí v partnerské vyjednávání a zvolení modelu péče o dítě, který je ekonomicky nejprínosnější. V podmínkách uplatňované rodinné politiky v České republice je to stále žena, která nakonec pečuje o dítě a muž přináší finance. Muž tedy zaujímá *rolí vyjednávače*, ze které vychází jako *živitel*, nebo *podmíněný pečovatel*.

Postoje respondentů k řešení poruch plodnosti

Další výzkumné otázky se týkaly problematiky řešení neplodnosti, jak řešit situaci, „když by to nešlo“. Pro muže bylo zpočátku obtížné vyjadřovat se k problematice, se kterou nemají vlastní zkušenost. Při interpretaci dat je nutné mít na paměti, že pro většinu to byly spíše teoretické úvahy. *Respondent B: To si neumím představit, ale problémů jsem se bál. Respondent E: Hůř se mi o tom hovoří, tenhle problém jsem neměl. Hůř ho můžu popsat. Respondent N: Nad tím jsem nikdy*

nepřemýšlel. Respondent C: Nemám to promyšlený, ani nevím, jaký ty možnosti jsou. Respondent M: Ani si to nějak nedokážu představit, asi bych to řešil, až by to přišlo. Ale asi bych vyzkoušel všechny možnosti, v týhle době už máš plno možností.

Po překonání počátečních rozpaků respondenti přiznávali, že řešení neplodnosti je důležitým životním krokem, neboť v dětech viděli smysl života a byli by ochotni podstoupit vše. *Respondent S: Když někdo děti opravdu chce, tak je má. Respondent D: Pro mě je přístupný všechno. Respondent T: Podstoupil bych všechno, když to nejde normálně. Dítě bych každopádně chtěl mít. V lidech to je, musí mít děti. Respondent R: Všechny dostupný věci, snad i adopci. Bylo by to smutný, nedalo by se nic dělat. Já bych děti chtěl.*

Pokud ve svých výpovědích respondenti hovořili o *umělém oplodnění*, tuto možnost vítali (*Respondent F: Nevidím problém v technikách umělého oplodnění. Respondent D: Umělému oplodnění bych se nebránil.*), někteří jako důvod zmiňovali dobrou zkušenost ze svého okolí (*Respondent A: Jsem zastáncem umělého oplodnění, mám spoustu známých, který nemůžou mít děti. Respondent I: Umělý oplodnění schvaluju, prošli si tím mý kamarádi, teď mají potomka, jsou spokojený.*).

Zmiňovány ale byly i hranice, kvůli kterým by k metodám umělé reprodukce nepřistoupili. Jedna z hranic se objevila v souvislosti s náboženským vyznáním, (*Respondent N: Mám pocit, že víra umělé oplodnění nedovoluje. Abych pravdu řekl, je to takový zvláštní. Respondent Q: Z mého hlediska by umělý oplodnění přijatelný bylo, ale protože jsem věřící, kouknul bych se, co na to říká církev, a vytvořil bych si nějaký názor. Respondent L: Určitě bych byl pro. Zkoušel bych přirozenou cestu, jsou sice výhrady, ale pak bych šel i do umělý reprodukce.*), či s otázkou dárcovství spermií (*Respondent G: Schvaluju metody umělého oplodnění, ale jen takové, kdy bychom nebyli vyřazeni z aktivního podílení. Dárcovské spermie by mi vadily. Respondent C: Jestli bych si vzal spermie od dárce? To nevím, neumím říct, jestli bych dal přednost adopci.*).

Jen jeden respondent se vyslovil přímo k dárcovství spermatu pozitivně. *Respondent D: I já bych daroval sperma, je to dobrá brigáda. Bylo by hezký mít potomky i někde jinde, myslím, že mám kvalitní geny, ale partnerce se to nelíbí.*

Právě výše zmiňované pocity partnerek by se daly označit jako další kategorie přípustných hranic, které by se na názoru muže mohly podílet. Kromě partnerské dohody bylo ženám přisuzováno přednostní právo rozhodnout, neboť celá situace se jich více dotkne. *Respondent F: S partnerkou bychom se domluvili, rozhodně bych jí neopustil, kdyby nemohla mít děti. Respondent S: Nezáleželo by jenom na mě, taky na partnerovi. Respondent C: Přežil bych to, záleželo by to na tej dohodě. Respondent L: Pro ženskou mi přijde, že je to rozhodnutí těžší. Může pro ně bejt procedura nepříjemná, nepřijatelná, podstoupit nějaký ten zákrok. Respondent A: Spíš to vadí těm holkám, ne z náboženského důvodu, ale spíš z toho biologického, že už to není přirozený. Ale nakonec do toho jdou.*

Zajímavý pohled na problematiku rostoucího počtu neplodných párů uvádí *Respondent D: Neplodnost je stylem života, má na tom část viny, když se člověk chová špatně, a pak to nejde. Je to samý jako civilizační choroby. Čím dál jdou lidi od přírody, tím víc jim to příroda vrací.*

Výpovědi týkající se adopce zaujímaly, stejně jako otázky umělé reprodukce, rozporuplné hodnocení. Respondenti zmiňovali vliv partnerky na pozitivní vnímání adopce. *Respondent J: Adopce by mi nevadila, právě naopak. Hodně mě ovlivnilo diskutování s partnerkou, jsem s ní hodně dlouho, před ní jsem o dětech vůbec nepřemýšlel. Je to jako se psem, já kdybych si chtěl pořídit psa, v první řadě bych navštívil útulek. Respondent G: Jestli bych si adoptoval dítě, to nevím, záleželo by na okolnostech, hlavně, kdyby partnerka chtěla. Určitě bych souhlasil s adopcí, kdybychom se na tom domluvili.* Zmíněn je i význam víry. *Respondent Q: Adopce je v pořádku, v rámci víry. Člověk chce dát šanci cizímu dítěti.*

V kontrastu výpovědí respondentů, kteří adopci schvalovali a neviděli problémy v přijetí dítěte (*Respondent B: Adopce bych se nebál, lidi mají svoje děti a můžou být úplně jiný než oni. Respondent D: Adopce je fajn, když je to dobrá rodina, z dítěte je dobrý člověk. Respondent E: Já jsem slyšel od jednoho psychiatra, že člověk se dělí na třetiny, něco je mu daný, něco ovlivní výchova, něco si ovlivní sám. Mně se to líbilo a zatím si s tím vystačím.*), jsou postaveny výpovědi, které adopci třeba i schvalovaly, ale pro uskutečnění adopce stavěly podmínku, kterými byly původ či věk

dětí. Takové podmínky pak na respondenty působily vytvořením negativního postoje k adopci. *Respondent S: Adopci já schvaluju, měl bych problémy, třeba kdyby bylo už nějaký starší. Respondent N: Asi by mi nevadilo vzít si malý děcko z DD. Nechtěl bych třeba pětiletý dítě, který si už pamatuje na svoje rodiče, a pak by mi to vyčítalo.*

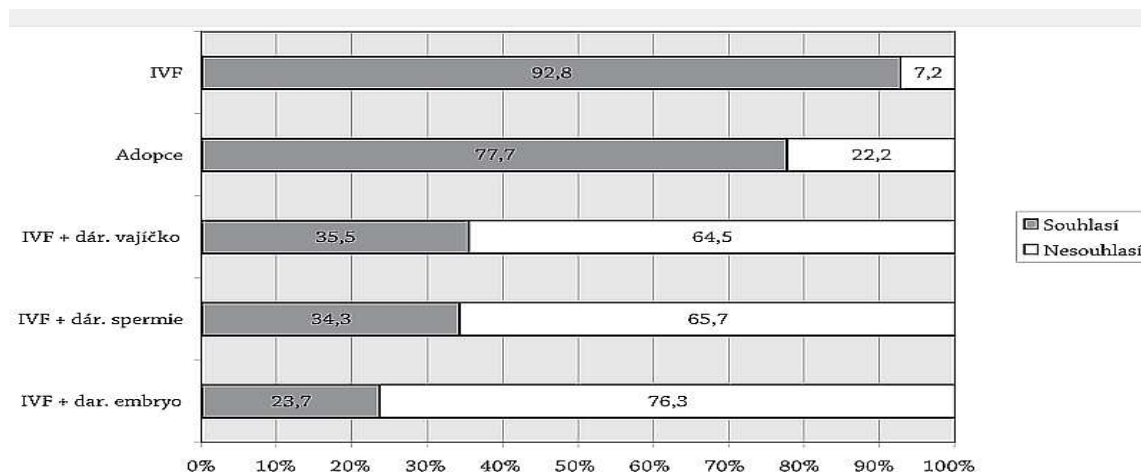
Posílení negativních postojů je zapříčiněno zkušenostmi párů, které si adoptovaly dítě a prožily pak zklamání. *Respondent L: Znáám případy, kdy to špatně dopadlo. Asi bych chtěl vědět, kdo byli jeho rodiče. Znáám si vzali dítě z kojeňáku a ty geny neumlátili, i když mu dali 100% výchovu. Mám špatnej příklad, to mě trochu odrazuje. Respondent A: My jsme v rodině měli adopci tajnou, po tý zkušenosti, že ta holka vyrostla v obrazu svejch rodičů, bych se toho hodně bál. Chtěl bych znát původ rodičů. Respondent E: Adopce se mi jeví jako dobrá věc, akorát se bojím toho, že tam musí bejt silný jedinci, aby ustáli a uvědomovali si, že dítě je z určitého sociálního prostředí, má určitou genetickou výbavu.*

Výpovědi respondentů naznačují, že otázka řešení neplodnosti je jim poměrně vzdálená. Záleží například na tom, zda se již s řešením tohoto problému setkali ve svém blízkém okolí, jestli mají zprostředkované zkušenosti. K umělému oplodnění by přistoupili, ale kladou určité hranice v přípustnosti umělého oplodnění v jejich životě. Zmiňovanou hranicí je především otázka přijetí cizích genů, což se objevovalo nejen v případě umělé reprodukce i v případě adopce. Další hranicí jsou možnosti řešení neplodnosti přípustné partnerkou, která bude jako matka důsledky rozhodnutí vnímat intenzivněji fyzicky i psychicky. Vliv také spatřuji v náboženském vyznání, které by se promítlo do výsledného rozhodnutí respondentů.

Z hlediska kladení bariér v genetických informacích, kvalitativní výsledky významně potvrzují kvantitativní studie prováděná v roce 2005 (59). Nejdůležitější zjištěné informace hovoří o tom, že muži i ženy se shodně projeví jako zastánci rodinných hodnot, připisující rodičovství velký význam pro naplnění lidského života. V případě neplodnosti by respondenti před adoptí upřednostnili asistovanou reprodukci. Výrazně preferovaná je ale asistovaná reprodukce jen v případě, že pracuje s genetickým materiálem budoucího otce a matky. Zatímco „cizí geny“ byly pro většinu

dotázaných v případě adopce akceptovatelné, u umělého oplodnění je tato rezignace na genetické rodičovství přijatelná jen pro jednu třetinu dotázaných.

Obrázek 2: Postoje párů, které se shodly na způsobech řešení neplodnosti. (v%)



Zdroj: Rodina, práce a reprodukční strategie v České republice, 2005 (59).

Respondenti k řešení neplodnosti zastávají aktivní postoj, jsou ochotni o něm hovořit, diskutovat s partnerkami. Jsou velmi vnímaví ke způsobům i zkušenostem řešení neplodnosti osob ze svého okolí. Především na tomto pozorování však také **staví bariéry**, které by jejich primární naplnění touhy po dítěti, mohly významně ovlivnit. Vyřešení poruch plodnosti je opět, dle výpovědí respondentů, výsledkem **vyjednávání partnerů**. Respondenti vyjadřují postoj, že cesta za dítětem je náročnější pro ženu a oni by spíše měli hrát **roli citlivého partnera**.

Postoje mužů ke kontracepci

Kladením otázek přímo na postoje k antikoncepci (označení kontracepce jsem v rozhovorech záměrně nepoužila, neboť v široké veřejnosti je stále zažitý pojem antikoncepce, i když v odborném názvosloví se pojí pouze s označením hormonální antikoncepce), muže přimělo otevřeně o kontracepčních metodách hovořit.

Prostřednictvím užívání hormonální antikoncepce, která je určena výhradně pro ženy, muži ve stálých vztazích přestávají bránění početí aktivně řešit. Často

zdůrazňovali počáteční vzájemnou dohodu. *Respondent M: Ochrana závisí na dohodě obou, to si musí domluvit společně. Respondent J: O antikoncepčních metodách se s partnerkou domlouváme společně. Respondent U: Bud' se domluví anebo záleží na dominanci, když se neshodnou. Záleží na tom konkrétním páru. Respondent C: Je to věc obou, věc důvěry. Musí se respektovat, dohoda existuje. Respondent L: S každou partnerkou jsem si o možnostech antikoncepce povídal. Respondent P: Antikoncepce je věc obou, na tom by se měli domluvit. Pak by tu domluvu měli respektovat, jinak by spolu asi vůbec neměli ani chodit.*

Uváděným důvodem pro užívání antikoncepce jako prostředku pro bránění početí jsou často nevyhovující ekonomické podmínky (*Respondent G: Na jednu stranu je to dobrý, že se dá plánovat, antikoncepce je výhoda kvůli škole nebo práci. Respondent R: Bylo to řízený školou partnerky, domlouvali jsme se společně.*), prodloužení mládí a prožitku ze svobodného života (*Respondent A: Aby partnerka antikoncepci nebrala za takovou cenu, že bych měl kopu dětí nebo jsme to s manželkou nějak omezovali. Respondent B: Žena si vezme pilulku a je pořešeno, pesar nebo kondom brání prožitku. Na obranu chlapů:kdyby byla pilulka pro muže tak bych jí bral. Respondent H: Je to způsob užívání si, otázka jistoty, do plánování rodičovství to nepatří. Je to neplánování rodičovství, kvůli tomu, aby nevzniklo nechtěný rodičovství.*).

Muži řešení kontracepce spíše přisuzovali ženám, neboť za těhotenství a péči o dítě jí přisuzovali větší odpovědnost. Byli by schopni se vyrovnat i s takovou situací, když by se žena pro mateřství rozhodla bez jejich vědomí. *Respondent G: Myslím si, že je to víc záležitost ženy. O antikoncepci s partnerkou mluvíme, ale spíš je to její věc. Respondent S: Antikoncepci mají spíš na starosti ženský. Respondent K: Antikoncepce se bohužel vztahuje na ženu, tedy vyloženě hormonální antikoncepce. Respondent A: Není to férový, když by ženská antikoncepci vynechala, ale ženská se víc stará o to dítě, i ta zodpovědnost, asi bych to vzal. Respondent C: Ženská, když dítě bude chtít, asi by mi to tolik nevadilo. Docela to беру jako krok k životu spolu. Respondent B: Myslím, že je obecně chápáno, že rozhoduje ženská, chlap se přizpůsobí. Respondent*

O: Může to hodně ovlivnit ta holka, když dítě bude chtít. Ten kluk do toho nevidí. Kdyby to náhodou přišlo, no budiž.

O problematice užívání hormonální antikoncepce hovoří Jára: *Ženy skutečně mají při plánování rodičovství navrch, především díky antikoncepci „ovládly“ plánování rodičovství. Nedá se to však přenášet na všechny páry, zdůrazňují, že pro partnery zůstává nejpodstatnější společné vyjednávání o dítěti.*

Kvůli možnosti nastavit individuální podmínky pro založení rodiny, užívání hormonální antikoncepce respondenti vítali. *Respondent A: Antikoncepci hodně zastávám, bez antikoncepce si to vůbec neumím představit. Do týhle doby antikoncepce patří.*

K problematice hormonální antikoncepce respondenti vyjádřili i negativní postoje zmiňující přitom především zdravotní rizika (*Respondent K: Je to dobrý při tom plánování, pak je horší věc, že antikoncepce je asi pěkný svinstvo, asi to ženský moc přidá. Tady je problém, jak se to projeví, i ten stres, na dalších generacích. Respondent G: Na druhou stranu můžou prášky škodit zdraví. A zdraví je asi důležitější pro tu ženskou. Respondent A: Nějakou roli hrajou i ty hormony, asi pro tu ženskou to není dvakrát dobrý.*), nebo vyjadřovali nesouhlas nad dopady užívání antikoncepce ve společnosti, které mají spíše etický nebo sociální kontext (*Respondent U: Ženský si v týhle době řídí spoustu věcí samy, taková je teď doba. Já to brát nemůžu, ale následky jsou stejný pro oba. Je to zrada, i kdyby si ženská chtěla dítě nechat a nic od chlapa nechtěla. Respondent E: Mně se nelíbí, když se říká, že ženská by se měla chránit. V tomhle tom se muži trochu dávají stranou, mužkej je tam na chvíličku, jako vzduch, přijde, zase odejde. Respondent L: Přemýšlím nad hormonální antikoncepcí, dostávají se ke mně názory, že i některý holky, který jsou pro mě důležitý, že díky antikoncepci se vlastně zabíjí oplodněný vajíčka, živého člověka.*)

O jiných možnostech antikoncepce, nověji kontracepce, hovoří jen málo respondentů. Může to být ovlivněno náboženským vyznáním, nedostupností hormonální antikoncepce. *Respondent N: Ty dva by si měli hlídat plodný dny, partnerka brala*

antikoncepci, já jsem to ani nechtěl. Respondent T: Nemoci nebyly, bylo to na ochraně pánský. Když to přišlo, tak to přišlo. Zjišťovali jsme plodný dny. Nějak se to neřešilo.

Muži hodnotí existenci metod usnadňujících plánování rodičovství kladně. Ve vztahu respondentů hraje důležitou úlohu vzájemná dohoda partnerů nad užívanou technikou bránění nežádoucího početí, kdy se muž dostává do *role vyjednávče*. Tuto možnost vítají především kvůli nastavení vhodných ekonomických podmínek, či prodloužení života bez závazků, čímž *saturují svoje potřeby*. V okamžiku, kdy se partneři dohodnou pro techniku hormonální antikoncepce, respondenti přiznávají, že odpovědnost za chránění proti početí přechází na partnerku a stávají se *pasivními uživateli*. Aktivní role muže by se podle respondentů měla objevit znovu ve chvíli, kdy jsou podmínky nastaveny tak, že pár se cítí připraven mít potomka. Respondenti kladou důraz na vzájemnou dohodu.

Pokud by se žena rozhodla pro mateřství bez vědomí či souhlasu partnera, setkávám se s negativními reakcemi vůči takovému jednání. Někteří dotazovaní i přes vyjádřenou nelibost uznávali, že by se s takovou situací smířili, neboť za rozhodnutím ženy mít dítě, stojí její pečovatelská odpovědnost. Někteří respondenti také zmiňují existenci zdravotních rizik spojených s užíváním antikoncepce. Tento postoj však zastávají spíše pasivně, tedy uvědomovali si ho, ale užívání hormonální antikoncepce nadále podporovali. Z výpovědí lze také rozpoznat preference užívaného způsobu ochrany před nežádoucím početím, kterým je hormonální antikoncepce. Pokud je tomu jinak, vlivem může být náboženské vyznání, nedostupnost hormonální antikoncepce, či nevyhovující vedlejší účinky užívání pro partnerku.

6. Závěr

Tato práce vznikla jako reakce na ohlasy otců, kteří kritizují nespravedlnost porozvodových uspořádání vztahů ke svým dětem a žasnou nad krutostí svých bývalých partnerek, které odcizení dětí a otce ještě více podporují. Tyto situace se nevyskytují běžně, ale nejsou ani ojedinělé. Je však efektivní snažit se o reformu porozvodové péče, pokud chybí odpovědnost a dohoda partnerů již při plánování rodičovství? Cílem diplomové práce bylo zmapovat vlivy působící na utváření postojů muže a jeho role, jež má při plánování rodičovství. Splnění cíle mělo odhalit základní témata pro sestavení kroků podporujících odpovědnost při plánování rodičovství.

Schéma vytvářených postojů mužů k plánování rodičovství lze obecně charakterizovat tak, že během života muži získávají sociálním učením, nejprve ve své rodině, později v menších sociálních skupinách i prostřednictvím působení médií, určité představy o rodině, kterými v budoucnosti naplní svoji mužskou identitu – stanou se manžely, otci, dědečky. Představy se během života mění tak, jak do nich zasahují vědomé či nevědomé sociální vlivy. Představy a přání jsou průběžně konfrontovány s vědomým hodnocením, které se v závěrečné podobě mění v postoje, ty se promítají do jedincova jednání, jež vede k plánování rodičovství.

Dle získaných výpovědí respondentů je míra zapojení muže do plánování rodičovství spojena s nastavením partnerských konstelací, které představují existenci stálé partnerky, a úrovní ekonomického a materiálního zajištění u obou partnerů. Důraz je také kladen na dokončení vzdělání, především u žen. Základním požadavkem na plánování rodičovství je společné vyjednávání partnerů, ze kterého muž nechce být vyřazen. Přesto se tak často, i nevědomě, děje kvůli užívání hormonální antikoncepce. Když muž nalezne dlouhodobou partnerku, začíná o rodičovství vyjednávat. Toto vyjednávání obvykle začíná negativním plánováním, kdy vznikne dohoda o způsobu bránění početí. Pokud je prostředkem bránění hormonální antikoncepce, stává se, že muž přenechává plánování rodičovství na partnerce. Podle délky a kvality vztahu ženě většinou toto právo, tedy právo rozhodovat o dětech, již zůstává. To, že muži používání kontracepčních metod automaticky nezahrnují do způsobů plánování rodičovství, svědčí o tom, že díky hormonální antikoncepci jsou muži z praktického

plánování rodičovství vyřazování. Respondentům tato skutečnost vadí, nicméně ztotožněním s rolí živitele v rámci společenského očekávání a ospravedlňováním jednostranného rozhodnutí ženy stát se matkou, podporují její monopol v péči o dítě.

Na druhou stranu nacházíme ve výpovědích i zvyšující se tendenci mužů zapojovat se do rodinného života. Otázky týkající se rodičovské dovolené poukazují na velkou změnu ve vnímání pečovatelské role muže. Jak lze z některých výpovědí vyčíst, dříve by byla role muže – pečovatele nepředstavitelná. Dnes je tato role generací mladých dospělých mužů poměrně kladně přijímána. I nadále je však podmíněná nastavením vhodných ekonomických podmínek, které by musela zajišťovat partnerka. Výměna rolí, či rozložení rolí, je tedy již pro mladé muže přípustná. Nelze říci, že všichni muži jsou na změny rolí připraveni nebo s nimi souhlasí, ale lze pozorovat určitý posun. Ve sto procentech výpovědí se objevuje zmínka o probíhajících změnách v rozdělení rolí vykonávaných v rodině mužem a ženou.

Respondenti z výzkumného souboru jsou běžnými muži české populace. Vzorek zahrnuje muže svobodné, ženaté, bezdětné, s různým stupněm vzdělání, vyrůstající v úplných i neúplných rodinách, nevykazují žádné známky sociální či psychické patologie. Podle jejich výpovědí lze předpokládat, že současní mladí čeští muži mají zájem o to, podílet se již na plánování rodičovství a posléze působit jako výchovný vzor pro své děti.

Cílem diplomové práce nebylo snížit význam mateřství, ale posílit význam otcovství, neboť současné vytrácení mužského prvku ochuzuje dítě o podstatný zdroj socializačních vzorů, které bezesporu zdravě fungující rodina dítěti poskytuje. Tato práce měla otevřít diskusi, přimět muže k přemýšlení nad rodičovstvím již v období, kdy ho plánují. Cílem bylo podpořit kroky státních i nestátních organizací směřujících k nastavení vhodných, nediskriminujících podmínek pro ty muže, kteří si přejí se o dítě aktivně starat již od raného dětství. I mezi respondenty jsou muži, kterým tradičně rozdělené role vyhovují a nelze jim na tom nic upírat. Je důležité si uvědomit, že rozdělení těchto rolí je „neškodné“ do chvíle, než nezačne někoho jiného omezovat, proto je plánování rodičovství jednou z oblastí, kterou by partneři měli odpovědně vyjednat a neopírat se jen o tradiční postoj společnosti.

Z výše uvedených odstavců vyplývá, že snahy o posilování odpovědnosti pouze u dospělých mužů je neefektivní. Jelikož se partnerské vyjednávání a původní rodina ukázaly jako nejvýznamněji působící vlivy na vnímání rodičovské role mužem, k odpovědnému rodičovství by měli být směřováni chlapci i děvčata již od útlého dětství prostřednictvím působení pečujících osob. Předpokladem úspěšnosti těchto kroků jsou vhodně působící mužské i ženské vzory, posilování odpovědnosti rodičovství a rovnocennosti rodičovských rolí vhodným způsobem v médiích, které zasáhnou všechny sociální skupiny. Z koncepcí rodinné politiky by se měly odstranit poslední nedostatky komplikující prosazení rovnocenného postavení muže a ženy v rodině a pokračovat by měly především úpravy pracovního práva k dosažení rovnocennosti na trhu práce. Všechny tyto kroky ale nemohou být naplněny bez dvou základních hodnot, morálky a odpovědnosti.

Využití diplomové práce lze spatřovat v rámci předmětu Sociální práce s aspekty genderu vyučovaného na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské Univerzity v Českých Budějovicích. Uplatnění také najde v rámci odborných konferencí a periodik. Otvírá řadu témat, které lze zkoumat zainteresovanými výzkumníky v navazujících kvalitativních i kvantitativních studiích. Může však také sloužit všem mužům i ženám k přemýšlení a vedení diskuse nad tématem plánování rodičovství, které se v souvislosti se změnami reprodukčních i sociálních změn dostává do popředí zájmu a hraje významnou úlohu ve vyobrazení budoucnosti české společnosti.

7. Seznam použitých zdrojů

1. Aktivní otcovství aneb tátové na mateřské. *Brno, Nesehnutí, o.s.* [online]. 2007. [cit.2007-12-15]. Dostupné z : <http://www.nesehnuti.cz/cz/ruzne/letak_otec.pdf>.
2. AUGUSTYN, J. *Být otcem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. 236 s. ISBN 80-7192-581-0.
3. BADINTEROVÁ, E. *XY: O mužské identitě*. 1.vyd. Litomyšl: Paseka, 2005. 275 s. ISBN 80-7185-727-0.
4. BAKALÁŘ, E. *Průvodce otcovstvím, aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002. 216 s. ISBN 80-7021-605-0.
5. BAKALÁŘ, E. et al. *O čem sní muži aneb jak to vidí otcové*. 1,vyd. Praha: Alfa Publishing, 2005. 292 s. ISBN 80-86851-24-9.
6. BIDDULPTH, S. *Mužství: Jak zvládat všechny mužské role*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 200 s . ISBN 978-80-7367-209-6.
7. BOLDIŠ, J. Bibliografické citace dokumentu dle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2 : Část 1– *Citace: Metodika a obecná pravidla*. Verze 3.3. Poslední aktualizace 28. 3. 2006. 21s. Dostupné z: < <http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>>.
8. BOLDIŠ, J. Bibliografické citace dokumentu podle dle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 2 – *Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů*. Verze 3.1. Poslední aktualizace 28.3.2006. 16 s. Dostupné z: <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>>.
9. BURIÁNEK, J. *Sociologie*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 2001. 128s. ISBN 80-7168-754 -5.
10. BURGESSOVÁ, A. *Návrat otcovství*. 1. vyd. Brno: Jota, 2004. 218s. ISBN 80-7217-296-4.
11. CURRAN, D.J. –REZZETTI, C. M. *Ženy, muži a společnost*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003. 644s. ISBN 80-246-0525-2..
12. ČERNÁ, P. *Rozvod, otcové a děti*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. 122s. ISBN 80-86432-11-4.

13. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3.vyd. Praha: Karolinum, 2002. 376 s. ISBN 80-246-0139-7.
14. DUDOVÁ, R. Rozvod a otcovství v České republice. *In Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2007. 130 s. ISBN 978-80-7330-124-8.
15. DUNOVSKÝ, J., et al. *Sociální pediatrie*. 1.vyd. Praha: Grada, 1999. 284 s. ISBN 80-7196-254-9.
16. FAJT, T. *Současné způsoby antikoncepce*. [online]. [cit.2007-12-07]. Dostupné z: <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2006010602>>.
17. GILMORE, D., M. *Manhood in The Making: Cultural Concepts of Masculinity*. 1.vyd. New Haven and London: Yale University Press, 1990. ISBN 0-300-05076-3.
18. HARTL, P.-HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X.
19. HAŠKOVÁ, H. *Reprodukční preference a bezdětnost v české společnosti ve světle kvantitativních dat*. Sociologický ústav AV ČR [online]. 2006 [cit. 2007-12-14]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25017/Kvantitativni-vyzkum.html>>.
20. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
21. CHMELÁŘOVÁ, H. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008. 63 s. ISBN 978-80-903228-9-1. [online]. Dostupné z: <<http://zenskaprava.ecn.cz/?page=238&call=infomateriály&%20target=>>>.
22. Interrupce. *Wikipedia* [online]. 20.01.2008. [cit. 2008-02-01]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Interrupce>>.
23. JAKUBŮ, M. *Antikoncepce*. [online]. [cit. 2008-02-05]. Dostupné z: <<http://www.gymfry.cz/zmp0203/jakubu/2.html>>.
24. JANEBOVÁ, R. *Sociální problémy z aspektu gender*. 1.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. 106 s. ISBN 80-7041-512-6.

25. JÁRA, M. *Táta frčí!* [online]. [cit.2008-02-26]. Dostupné z: <http://ilom.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=75&Itemid=6>.
26. JOHNSON, S., M. – O'CONNOR, E. *The gay babyboom-the psychology of gay parenthood*. New York: New York University press, 2003. 193 s. ISBN 0-8147-4261-0.
27. KARSTEN, H. *Ženy-muži: genderové role, jejich původ a vývoj*. 1.vyd. Praha: Portál, 2006. 184 s. ISBN 80-7367-145-X
28. KONEČNÁ, H. *Na cestě za dítětem: Dvě malá křídla*. 1.vyd. Praha: Academia, 2003. 320 s. ISBN 80-200-1055-6.
29. KUCHAROVÁ, V. *Postoje k manželství a rodičovství a reflexe změn podmínek pro rodičovství*. [online]. [cit.2007-12-06]. Dostupné z: <http://spsp.fss.muni.cz/data/Image/RZV_SEN4_Kucharova.pdf>.
30. LANGMAEIER, J. - KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie: 2.aktualizované vydání*. 4.vyd. Praha, Grada: 2007. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
31. MAŘÍKOVÁ, H. – RADIMSKÁ, R. *Podpora využívání rodičovské dovolené muži*. Sociologický ústav AV ČR 2003. [online]. [cit. 2005-09-30]. Dostupný z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/956/pruzkum.pdf>>.
32. MAŘÍKOVÁ, H. *Když dva dělají totéž*. [online]. 06.02.2008. [cit.2008-03-10]. Dostupné z: <<http://www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/kdyz-dva-delaji-totez>>.
33. MAŘÍKOVÁ, H. *Muž v rodině: Demokratizace sféry soukromé*. [online]. 21.08.1999. [cit.2007-01-10]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/articles/cz/25/1146/Marikova-Hana-1999-.-Muz-v-rodine-demokratizace-sfery-soukrome.-Working-Papers-99-6-SoU-AV-CR-ISBN-80-85950-69-3.html>>.
34. MAŘÍKOVÁ, H. Otcové v péči o děti. *Sociologický webzin*. Sociologický ústav AV ČR. [online]. 2006, č.1. [cit.2007-09-15]. Dostupné z: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=234&lst=118>>. ISSN 1214-1720.

35. MAŘÍKOVÁ, H. *Rodina: Proměny mateřství a otcovství*. [online]. 08.10.2007. [cit.2008-03-10]. Dostupné z: <<http://www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/rodina-promeny-materstvi-otcovstvi>>.
36. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3.vyd. Praha: Slon, 2003. 164 s. ISBN 80-86429-19-9.
37. MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*. 3. vyd. Praha: Portál, 2003. 112 s. ISBN 80-7178-853-8.
38. MATĚJČEK, Z. -KOLUCHOVÁ, J., et al. *Osvojení a pěstounská péče*. 1.vyd. Praha: Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178-637-3.
39. MATĚJČEK, Z. Rodičovské postoje. In *Eseje o rodině, manželství a rodičovství*. Praha: Free Teen Press, 2004. 84 s. ISBN 80902898-5-1.
40. MEZOUŠKOVÁ, Anna. *Plánování rodičovství-známe jej už tisíce let*. [online]. 24.11.2006. [cit. 2008-01-30]. Dostupné z: <<http://zena.atlas.cz/domov-rodina/rodina/94198-planovani-rodicovstvi-zname-jej-uz-tisice-let.aspx>>.
41. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metod v psychologickém výzkumu*. Vyd.1.Grada: Praha, 2006. 332s. ISBN 80-247-1362-4.
42. MOORE, R.-GILLETTE, D. *Král, válečník, kouzelník, milovník aneb o mužské psychice*. Vyd.1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 140 s. ISBN 80-7106-444-0.
43. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Slon, 2002.
44. MRÁZEK, M. *Metody umělého oplodnění*. [online]. 23.08. 2002. [cit.2008-01-29]. Dostupné z: <<http://www.zena-in.cz/rubrika.asp?idc=4682&id=3>>.
45. OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*. 1.vyd. Praha: Portál, 2000.176 s. ISBN 80-7178-403-6.
46. PAŘÍZEK, A. Co znamená plánované rodičovství. [online]. [2008-01-27]. Dostupné z: <<http://www2.porodnice.cz/rubrika=1&podrubrika=31>>.
47. PAŘÍZEK, A. Plánování rodičovství. [online]. [cit. 2007-12-04]. Dostupné z: <<http://www.porodnice.cz/node/3625>>.
48. PETR, J. Ohlédnutí za Táta festem. [online]. [cit.2008-02-26]. Dostupné z: <http://ilom.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=82&Itemid=6>.

49. PLESKOVÁ, K. *Aktivní otcovství: Sborník textů o mužích na rodičovské dovolené*. [online]. 01.02.2008. [cit.2008-02-26]. Dostupné z: <<http://www.rovneprilezitosti.cz/info.php?article=366>>.
50. PONĚŠICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství: Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Triton: Praha, 2003. 208 s. ISBN 80-7254-350-4.
51. *Projekty Apeiro*. [online]. [cit. 2007-02-26]. Dostupné z: <<http://www.aperio.cz/rodina/projekty.shtml#tata>>.
52. RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?: Porodnost v sociologické perspektivě*. 1.vyd. Praha: Slon, 2001. 272 s. ISBN 80-86429-01-6.
53. RADIMSKÁ, R. Mateřství, otcovství a moc. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Gender&sociologie SOÚ AV ČR. [online]. 2002, č. 4 . [cit.2007-12-14]. Dostupné z: <http://www.genderonline.cz/download/Rocnik03_4_2002.pdf>. ISSN 1213-0028.
54. RICHTER, R.– SCHÄFER, E. *Kniha pro tatínky*. 1.vyd. Grada: Praha, 2007. 176 s. ISBN 978-80-247-2083-8.
55. RODINA. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. [online]. [cit.2007-01-29]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/4#apr>>.
56. ŘEŘÁBEK, K. *Léčba neplodnosti: 3. aktualizované vydání*. 3. vyd. Praha: Grada, 2004. 120 s. ISBN 80-247-1010-2.
57. SEJKOROVÁ, E. – KVĚTOŇ, P. Mužská a ženská role v současné rodině. *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2001, roč.7, č. 4. s 16-17. ISSN 1211- 5886.
58. SKOČOVSKÝ, K. O těhotenství tatínků. *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2004, č. 12. s. 22-23. ISSN 1212-9607.
59. SLEPIČKOVÁ, L. *Vajíčko, spermie, zkumavka...a gender: Postoje českých mužů a žen k asistované reprodukci a adoptivního rodičovství*. [online]. 27.01.2008. [cit. 2008-04-11]. Dostupné z: <<http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2008012712>>.
60. STRAUSS, A.- COBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky zakotvené teorie*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999. 228 s. ISBN 80-85834-60-X.

61. SUMMERS, J., A-BOLLER, K. et al. The meaning of „good fatherhood“: Low-income fathers' social constructions of their roles. *In parenting-Science And Practice*. Vol. 6 No. 2-3/ 2006, pp.145-165. ISSN 1529-5192.
62. ŠALAMOUNOVÁ, P.-ŠAMANOVÁ,G. Reprodukční plány mladých lidí. *Naše společnost*. Sociologický ústav AV ČR. [online]. 2004, roč. 2, č. 2 [cit. 2008-04-07]. Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?plang=1&disp=nase_spolecnost&r=1&offset=101&shw=100030>. ISSN 1214-438X.
63. ŠMÍDOVÁ, I. *Nový muž, nový otec*. [online]. 26.01.2006. [cit.2008-03-10]. Dostupné z: <<http://www.literarninoviny.cz/index.php?p=clanek&id=1363>>.
64. ŠMÍDOVÁ, I. Rodiny, kde pečují otcové. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, Praha, Sociologický ústav AV ČR. vol. 2004, no. 4, s. 10-12. ISSN 1213-0028.
65. ŠŤASTNÁ, A. *Rozhovor s Olgou Nešporovou: Otcové na rodičovské dovolené?* [online]. 05.01.2006. [cit.2008-03-10]. Dostupné z: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=238>.
66. UZEL, R. *Antikoncepce*. [online]. [cit.2007-12-07] . Dostupné z: <<http://www.planovanirodiny.cz/clanky/antikoncepce>>.
67. UZEL, R. *Antikoncepční kuchařka*. [online]. [cit.2007-12-04]. Dostupné z: <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2006010921>>.
68. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2007. 464 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
69. VANČUROVÁ, A. *Současná a připravovaná opatření rodinné politiky v zemích Střední Evropy*. MPSV. [online]. 07.04.2007. [cit.2007-12-06]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/4352>>.
70. VELEMÍNSKÝ, M. *Milá maminko, tatínku*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 1993. 120 s. ISBN 80-85463-24-3.
71. WARSHAK, R., A. *Revoluce v porozvodové péči o dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. 240s. ISBN 80-7178-089-8.
72. *Základní informace o osvojení a pěstounské péči*. [online]. [cit.2008-01-29]. Dostupné z: <http://www.rodina.cz/snrp/nrp_pece.htm>.

73. ZOJA, L. *Soumrak otců: Archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. vyd. Prostor: Praha, 2003. 308 s. ISBN 80-7260-145-8.
74. *Zpráva o stavu populace a rozvoje České republiky*. MPSV. [online]. 17.07.2007. [cit. 2007-01-31]. Dostupné z: <<http://www.noviny-mpsv.cz/clanek.php?id=1214>>.

8. Klíčová slova

Plánování rodičovství

Otcovství

Sociální role

Pohlavní identita

Gender

9. Přílohy

Příloha 1: Seznam dotazovaných mužů

Příloha 2: Teorie genderové socializace

Příloha 1: Seznam dotazovaných mužů.

1. **PhDr. Martin Jára, 47 let:** Psychoterapeut, ředitel Otevřené ligy mužů. Ženatý, tři dcery.
2. **Respondent A, 40 let:** Středoškolské vzdělání, soukromý podnikatel. Úplná rodina. Ženatý, dva synové.
3. **Respondent B, 32 let:** Vysokoškolské vzdělání, inženýr technického oboru. Úplná rodina. Ženatý, dcera.
4. **Respondent C, 27 let:** Středoškolské vzdělání, pracovník v technických službách. Úplná rodina. Svobodný, bez stálé partnerky, bezdětný.
5. **Respondent D, 23 let:** Středoškolské vzdělání, vysokoškolské studium technického směru. Neúplná rodina s matkou. Svobodný, stálá partnerka, bezdětný.
6. **Respondent E, 32 let:** Vysokoškolské vzdělání, sociální pracovník. Úplná rodina, věřící. Ženatý, syn.
7. **Respondent F, 25 let:** Vysokoškolské vzdělání, inženýr technického zaměření. Úplná rodina. Svobodný, stálá partnerka, bezdětný.
8. **Respondent G, 22 let:** Středoškolské vzdělání, vysokoškolské studium ekonomického směru. Svobodný, stálá partnerka, bezdětný.
9. **Respondent H, 28 let:** Vysokoškolské vzdělání, inženýr technického zaměření. Úplná rodina. Svobodný, stálá partnerka, bezdětný.
10. **Respondent I, 35 let:** Středoškolské vzdělání, nezaměstnaný. Úplná rodina. Svobodný, bez stálé partnerky, bezdětný.
11. **Respondent J, 27 let:** Vysokoškolské vzdělání, inženýr technického směru. Úplná rodina. Svobodný, stálá partnerka, bezdětný.
12. **Respondent K, 25 let:** Středoškolské vzdělání, student technického směru. Neúplná rodina s matkou. Svobodný, stálá partnerka, bezdětný.
13. **Respondent L, 25 let:** Vysokoškolské vzdělání, student sociálního směru. Úplná rodina. Svobodný, stálá partnerka, bezdětný.

14. **Respondent M, 27 let:** Vyučený, automechanik. Neúplná rodina s matkou. Svobodný, stálá partnerka, bezdětný.
15. **Respondent N, 28 let:** Vyučený, elektrikář, toho času na rodičovské dovolené. Neúplná rodina s matkou. Ženatý, syn.
16. **Respondent O, 26 let:** Středoškolské vzdělání, mistr výroby. Úplná rodina. Svobodný, stálá partnerka, bezdětný.
17. **Respondent P, 29 let:** Středoškolské vzdělání, konstruktér. Úplná rodina. Svobodný, stálá partnerka, bezdětný.
18. **Respondent Q, 31 let:** Vyšší odborné vzdělání technického směru, manažer výroby. Úplná rodina. Ženatý, bezdětný.
19. **Respondent R, 32 let:** Středoškolské vzdělání, pracovník v technických službách. Úplná rodina. Ženatý, dcera a syn.
20. **Respondent S, 29 let:** Středoškolské vzdělání, pracovník v technických službách. Úplná rodina. Svobodný, stálá partnerka, syn.
21. **Respondent T, 40 let:** Vyučený, technický pracovník. Úplná rodina. Ženatý, 2 dcery.

Příloha 2: Teorie genderové socializace.

TABULKA 3.1 Teorie genderové socializace

| Teorie | Přední osobnosti | Hlavní principy |
|---|---|---|
| Psychoanalytické teorie (například teorie identifikace) | Sigmund Freud, Karen Horney, Erik Erikson, Melanie Klein, Clara Thompson, Jacques Lacan, Juliet Mitchell, Nancy Chodorow | Děti ve svém osobním vývoji procházejí řadou stadií. Zhruba do věku čtyř let prožívají dívky a chlapci tento vývoj podobně. Počínaje tímto věkem však začínají svým chováním nevědomě napodobovat chování rodiče shodného pohlaví a učí se tak chovat přijímaným genderově specifickým způsobem. Chlapci jsou k identifikaci s otcem motivováni kastrační úzkostí, dívky závistí penisu. K obměnám téhož základního tématu patří koncepce závisti dělohy a přesun důrazu od vztahu otec – syn, respektive otec – dcera (tedy vztahu, jehož centrálním motivem je penis), ke vztahu matka – dítě. Podle druhé z obou modifikací je ústředním problémem procesu získávání genderu fakt, že chlapci jsou nuceni se duševně separovat od svých matek, zatímco dívky podobnou separaci neprožívají. |
| Teorie sociálního učení | Albert Bandura | Děti získávají gender dvojitým způsobem: posilováním (tedy odměnami za genderově přiměřené chování a tresty za chování genderově nepřiměřené) a modelováním. |
| Kognitivněvývojové teorie (např. teorie genderových schémat, „teorie optických skel kultury“) | Jean Piaget, Lawrence Kohlberg, Sandra Bem | Děti vstřebávají gender a genderové stereotypy v rámci svého mentálního úsilí nalézat řád v sociálním světě, který je obklopuje. Pro vyhodnocování smyslových informací si děti vytvářejí kategorie či schémata, která jim umožňují pořádat svá pozorování a zkušenosti na základě vnímaných stabilních vzorců či pravidelností. Pohlaví je jedním z nejraněji vytvářených schémat, jelikož představuje poměrně stabilní a snadno rozpoznatelnou kategorii s jasně patrnými fyzickými příznaky. Podle „teorie optických skel kultury“, která zahrnuje i některé rysy teorie sociálního učení, jsou děti socializovány tak, aby přijaly genderové optiky (tedy předpoklady týkající se maskulinity a femininity) vládnoucí v jejich společnosti. Tato enkulturace se odehrává jak prostřednictvím institucionalizovaných sociálních praktik, tak i skrytými signály či „metasděleními“ o hodnotách a relevantních rozdílech, které usměrňují život dětí již od narození. |

Zdroj: Curran, D., J. - Renzetti, C., M. (11).